

Bezpečnostní vývoj států Evropské unie

Bc. Jan Machula

Diplomová práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta aplikované informatiky

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta aplikované informatiky
akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jan MACHULA**
Osobní číslo: **A14335**
Studijní program: **N3902 Inženýrská informatika**
Studijní obor: **Bezpečnostní technologie, systémy a management**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Bezpečnostní vývoj států Evropské unie**
Téma anglicky: **The Security Trends of the European Union**

Zásady pro vypracování:

1. Popište prognostické metody aplikovatelné v bezpečnostní futurologii.
2. Pojednejte o současné bezpečnostní situaci v Evropské unii.
3. Analyzujte aktuální prognózy bezpečnostního vývoje Evropské unie.
4. Proveďte komparaci bezpečnostních prognóz vývoje Evropské unie.
5. Zpracujte scénáře možného vývoje bezpečnostní situace v Evropské unii.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

1. POTŮČEK, Martin (ed.). **Manuál prognostických metod**. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. 196 s. ISBN 80-86429-55-5.
2. BRZEZINSKI, Zbigniew. **Velká šachovnice**. Praha: Mladá fronta, 1999. 228 s. ISBN 80-204-0764-2.
3. VOLNER, Štefan. **Geopolitika**. Bratislava: Iris, 2010. 495 s. ISBN 978-80-89256-57-0.
4. TOFFLER, A., TOFFLEROVÁ, H. **Nová civilizace. Třetí vlna a její důsledky**. Praha: Dokořán, 2001. 126 s. ISBN 80-86569-00-4.
5. HUNTINGTON, Samuel, P. **Střet civilizací**. Praha: Rybka Publishers, 2001. 442 s. ISBN: 80-86182-49-5.
6. BUŘITA, Ladislav. **Prognostické metody a jejich využití v resortu obrany**. In *Obrana a strategie č. 1/2003*. Brno: USS UO 2003. ISSN 1214-6463. s. 47-60.

Vedoucí diplomové práce:

Ing. Jan Valouch, Ph.D.

Ústav bezpečnostního inženýrství

Datum zadání diplomové práce:

5. února 2016

Termín odevzdání diplomové práce:

16. května 2016

Ve Zlíně dne 5. února 2016

doc. Mgr. Milan Adámek, Ph.D.

děkan

doc. RNDr. Vojtěch Křesálek, CSc.

ředitel ústavu

Jméno, příjmení: Bc. Jan Machula

Název bakalářské/diplomové práce: Bezpečnostní vývoj států Evropské unie

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk diplomové/bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty aplikované informatiky Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem diplomové/bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na diplomové/bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Ve Zlíně, dne 11.5.2016

.....Jan Machula.....
podpis diplomanta

ABSTRAKT

Diplomová práce se věnuje problematice budoucího vývoje bezpečnostní situace v zemích Evropské unie. Jejím cílem je mimo jiné představit prognostické metody využívané v rámci bezpečnostní futurologie a současné dlouhodobé prognózy týkající se bezpečnostního vývoje Evropské unie. V úvodní části je zpracována analýza vybraných prognostických metod rozdělených podle převažujícího důrazu na univerzální, strukturální a procesuální metody. V dalších částech je prezentován rozbor a zejména komparace současných bezpečnostních prognóz vypracovaných subjekty státní správy, zpravodajskými agenturami, prognostickými pracovišti i nezávislými prognostiky. Stěžejním výstupem práce je návrh alternativních prognóz možného budoucího vývoje Evropské unie ve formě scénářů.

Klíčová slova: Evropská unie, prognostické metody, futurologie, bezpečnost, NATO, dlouhodobé prognózy, scénáře.

ABSTRACT

The thesis is about the future development of the security situation in the countries of the European Union. Its aim is to present forecasting methods used within safety futurology and current long-term forecasts regarding safety development of the European Union. The first part is an analysis of selected forecasting methods, divided according to the prevailing emphasis on universal, structural and procedural methods. In other parts the thesis presents an analysis and comparison of current safety forecasts from the government agencies, intelligence agencies, and independent prognostic workplaces and forecasters. A key outcome of this work is to design alternative forecasts of possible future development of the European Union in the form of scenarios.

Keywords: European Union, forecasting methods, futurology, security, NATO, long-term forecasts, scenarios.

“Prediction is very difficult, especially about the future.”

Niels Bohr

Poděkování

Chtěl bych poděkovat svým rodičům, kteří mě podporovali po celou dobu mého studia a Ing. Janu Valouchovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky při psaní této práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 STRUKTURÁLNÍ METODY	11
1.1 KOLO BUDOUCNOSTI	11
1.1.1 Aplikace metody	12
1.2 STROM VÝZNAMNOSTI A MORFOLOGICKÁ ANALÝZA	13
1.2.1 Aplikace metody	13
1.3 KŘÍŽOVÉ INTERAKCE.....	15
1.3.1 Aplikace metody	15
1.4 ANALÝZA TEXTU PRO TECHNOLOGICKÉ PŘEDVÍDÁNÍ	16
1.4.1 Aplikace metody	16
1.5 KRITICKÉ TECHNOLOGIE	17
1.5.1 Aplikace metody	17
1.6 SYSTÉMOVÝ PŘÍSTUP.....	18
1.6.1 Aplikace metody	18
2 UNIVERZÁLNÍ METODY	21
2.1 BRAINSTORMING	21
2.1.1 Aplikace metody	21
2.2 PANEL EXPERTŮ	22
2.2.1 Aplikace metody	22
2.3 PARTICIPATIVNÍ METODY	23
2.3.1 Výzkumy veřejného mínění	23
2.3.2 Focus Groups	23
2.3.3 Veřejná metoda Delphi	24
2.3.4 Charrette	24
2.3.5 Syncon.....	24
2.3.6 Future search conference.....	25
2.3.7 Groupware.....	25
2.4 INDEX STAVU BUDOUCNOSTI.....	26
2.4.1 Aplikace metody	26
3 PROCESUÁLNÍ METODY	28
3.1 EXTRAPOLACE TRENDŮ A ČASOVÉ ŘADY.....	28
3.1.1 Aplikace metody	28
3.2 ANALÝZA DOPADŮ TRENDU	29
3.2.1 Aplikace metody	30
3.3 ANALÝZA MEGATRENDŮ	30
3.3.1 Aplikace metody	30
3.4 METODA DELPHI.....	31
3.4.1 Aplikace metody	31
3.5 CESTOVNÍ MAPY PRO VĚDU A TECHNOLOGIE	32
3.5.1 Aplikace metody	32

3.6	MODELOVÁNÍ ROZHODOVÁNÍ	32
3.6.1	Aplikace metody	33
3.7	SIMULACE A HRY	33
3.7.1	Aplikace metody	34
3.8	PŘEDPOVĚDI GÉNIA, INTUICE A VIZE.....	34
3.8.1	Aplikace metody	35
3.9	SCÉNÁŘE	35
3.9.1	Aplikace metody	35
II	PRAKTICKÁ ČÁST	38
4	EVROPA NA POČÁTKU 21. STOLETÍ.....	39
4.1	EVROPSKÁ BEZPEČNOSTNÍ STRATEGIE	40
4.2	AKTUÁLNÍ BEZPEČNOSTNÍ HROZBY	41
4.2.1	Terorismus.....	41
4.2.2	Agrese proti členskému státu	42
4.2.3	Šíření zbraní hromadného ničení	42
4.2.4	Vzestup nacionálních a separatistických hnutí	43
4.2.5	Negativní aspekty mezinárodní migrace	43
4.2.6	Selhání státu	43
5	SOUČASNÉ DLOUHODOBÉ PROGNÓZY VÝVOJE EU	45
5.1	AMERICKÉ ZPRAVODAJSKÉ AGENTURY	45
5.1.1	Desetiletá prognóza 2015-2025.....	45
5.1.2	Globální trendy 2030: Alternativní světy.....	46
5.2	SEVEROATLANTICKÁ ALIANCE	49
5.2.1	Budoucí bezpečnostní prostředí	49
5.3	EVROPSKÉ INSTITUCE	51
5.3.1	Svět v roce 2025	51
5.3.2	Evropa v roce 2040	53
5.4	STŘEDISKO BEZPEČNOSTNÍ POLITIKY	55
5.4.1	Současná situace a budoucí vývoj Evropy do roku 2020 s výhledem 2050.....	55
5.4.2	Tři scénáře o budoucnosti světa, EU, ČR	56
5.5	NEZÁVISLÍ PROGNOSTIKOVÉ	59
5.5.1	Nová civilizace.....	59
5.5.2	Sřet civilizací.....	61
5.6	KOMPARACE BEZPEČNOSTNÍCH PROGNÓZ	62
5.6.1	Demografie.....	63
5.6.2	Oblast politické a hospodářské integrace	63
5.6.3	Budoucí hrozby	64
5.6.4	Oblast bezprostředního bezpečnostního okolí	65
6	ALTERNATIVNÍ SCÉNÁŘE BEZPEČNOSTNÍHO VÝVOJE.....	68
6.1	EVROPA NÁRODNÍCH STÁTŮ	69
6.2	EURASIJSKÁ UNIE	71
6.3	SEVEROATLANTICKÉ SPOJENECTVÍ.....	73
7	DISKUZE VÝSLEDKŮ	77

ZÁVĚR	78
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	79
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	82
SEZNAM OBRÁZKŮ	83
SEZNAM TABULEK.....	84

ÚVOD

Schopnost předvídání, intuice nebo vizí budoucnosti patří od nepaměti k vyhledávaným a velmi ceněným dovednostem, zároveň však platí, že předpovídání budoucích událostí není a nikdy nebylo jen doménou nadaných nebo vzdělaných lidí ale především laiků z řad politiků, novinářů a spisovatelů, jejichž díla zprostředkovávají populární a často velmi zkreslený pohled na futurologii, vědu zabývající se studiem a zkoumáním budoucnosti. Právě prognostika, vědní obor, jejímž předmětem je mimo jiné rozvoj metod a praxe prognózování, nám nabízí odpověď na otázku, jakým způsobem lze získat relevantní výroky o budoucím stavu. Cílem prognóz tedy není, jak by se mohlo zdát, zjistit přesný nebo jediný správný popis budoucího vývoje ale podat výpověď o tom co by se mohlo stát.

Problematika prognózování budoucího bezpečnostního vývoje spočívá především v neustálých změnách, které probíhají v bezpečnostním prostředí. Současný svět je charakteristický svým dynamickým rozvojem, zvyšující se propojeností a komplexností vztahů mezi jednotlivými bezpečnostními aktéry, zrychlujícím se technologickým rozvojem, výskytem nových bezpečnostních hrozeb a rizik. Všechny tyto faktory značně ztěžují vytváření bezpečnostních prognóz. Výjimku netvoří ani prognózy možného bezpečnostního vývoje Evropské unie, jimž se věnuje tato diplomová práce.

Předkládaná diplomová práce si tak klade za cíl vytvořit ucelený materiál v oblasti budoucího bezpečnostního vývoje Evropské unie vhodný ke studiu a podpoře rozhodování zainteresovaných subjektů podílejících se na tvorbě politik a koncepčních materiálů.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 STRUKTURÁLNÍ METODY

Prognostické metody představují nástroje k systematickému zkoumání budoucího vývoje ve všech oblastech lidské činnosti. Jejich využití při tvorbě prognóz ovlivňují zejména následující faktory: dostupnost dat, předmět (*politika, ekonomie, technika, atd.*), rozsah (*národní, regionální, globální, atd.*) a cíl prognózy, časový horizont (*krátkodobý, střednědobý, dlouhodobý*), přístup k tvorbě prognózy (*explorativní a normativní prognózy*) znalosti a prostředky prognostika (*subjektivní a objektivní vlivy*) [1]. Na základě různých potřeb, historického a technologického vývoje, tak vznikla řada metod a způsobů jejich dělení.

Klasifikace prognostických metod vychází ze dvou základních hledisek. První hledisko rozděluje metody dle míry subjektivity na kvalitativní (*subjektivní, úvahové, založené na zkušenostech*) a kvantitativní (*objektivní, statistické, založené na analýze sekvencí dat*) [2]. Druhé hledisko je pak rozděluje dle převažujícího důrazu a uplatnění v rámci tvorby prognóz na strukturální, univerzální a procesuální metody.

Aplikace strukturálních metod se v prognostické činnosti využívá zvláště ve chvílích kdy je potřeba identifikovat strukturu daného objektu nebo procesu. Tímto důrazem se tedy strukturální metody liší od všech ostatních prognostických metod [1]. Do skupiny strukturálních metod patří:

- kolo budoucnosti (*futures wheel*),
- strom významnosti a morfologická analýza (*relevance tree and morphological analysis*),
- křížové interakce (*cross-impact analysis*),
- analýza textu pro technologické předvídaní (*text mining for technology foresight*),
- kritické technologie (*critical technologies*),
- systémový přístup (*the system perspectives*) [3].

1.1 Kolo budoucnosti

Kolo budoucnosti představuje jednoduchou, podnětnou a levnou metodu, sloužící k určení důsledků událostí a trendů vývoje v budoucnosti, pomocí strukturovaného grafického schématu. Ve své podstatě jde o druh organizování myšlenek a pokládání otázek zabývajících se budoucností, proto je kolo budoucnosti označováno za jednu z mnoha variant metody Brainstorming. Metoda byla vytvořena roku 1971 studentem Jeromem C. Glennem na univerzitě

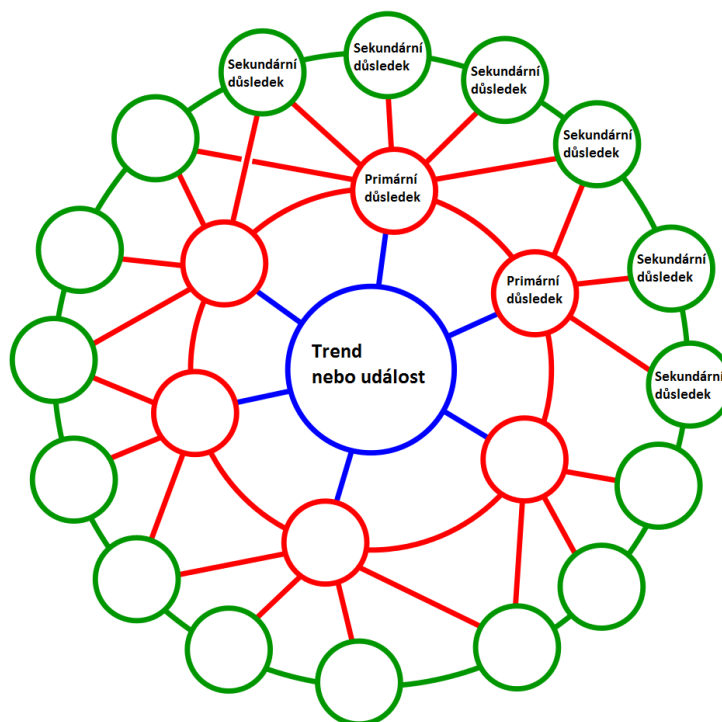
Antioch Graduate School of Education. Odkud se rozšířila a stala velmi populární prognostickou metodou, využívanou mimo jiné i pro politické analýzy [3].

1.1.1 Aplikace metody

Postup tvorby kola budoucnosti:

1. identifikace zkoumané události nebo trendu,
2. identifikace primárních, sekundárních a terciálních důsledků zkoumané události nebo trendu,
3. hodnocení výsledků metody.

Prvním krokem při užití této metody je stanovení zkoumané události nebo trendu, který se následně zapíše na střed prázdné plochy tabule či listu papíru. Následně se skupině pokládají otázky typu: *Jaké jsou důsledky této události? Jestliže se to stane, co bude následovat? Co nevyhnutelně přichází s tímto trendem?* S pomocí těchto a podobných otázek vztažených ke konkrétní události nebo trendu, se postupně identifikují primární důsledky. Tyto důsledky se dále zapisují do kruhu okolo prvotní příčiny. K zvýraznění myšlenkových pochodů se

Obr. 1. Grafické zobrazení metody kolo budoucnosti [4], upravil Machula 2016.

všechny události, trendy a dopady uzavírají do menších kruhů nebo oválů, vztah mezi příčinnou a následkem je pak ilustrován čarou spojující dva kruhy. V okamžiku kdy jsou určeny primární důsledky zkoumané události nebo trendu, přechází skupina ke zkoumání dopadů jednotlivých primárních důsledků při použití stejných typů otázek jako doposud, dále už se nesoustřeďuje na původní událost. Každý primární dopad je pak příčinnou dvou nebo tří sekundárních důsledků, které se zaznamenají do vnějšího kruhu obklopujícího kruh primárních důsledků (Obr. 1). Celý postup lze ještě opakovat i pro určení terciálních důsledků. Hodnocení výsledků může probíhat zpětně, v okamžiku kdy jsou objasněny všechny důsledky sledovaných událostí a trendů, nebo přímo při jejich zápisu do grafu, zhodnocením každého jednotlivého důsledku a jeho zapsáním jen na základě jednomyslného souhlasu všech zúčastněných [3].

1.2 Strom významnosti a morfologická analýza

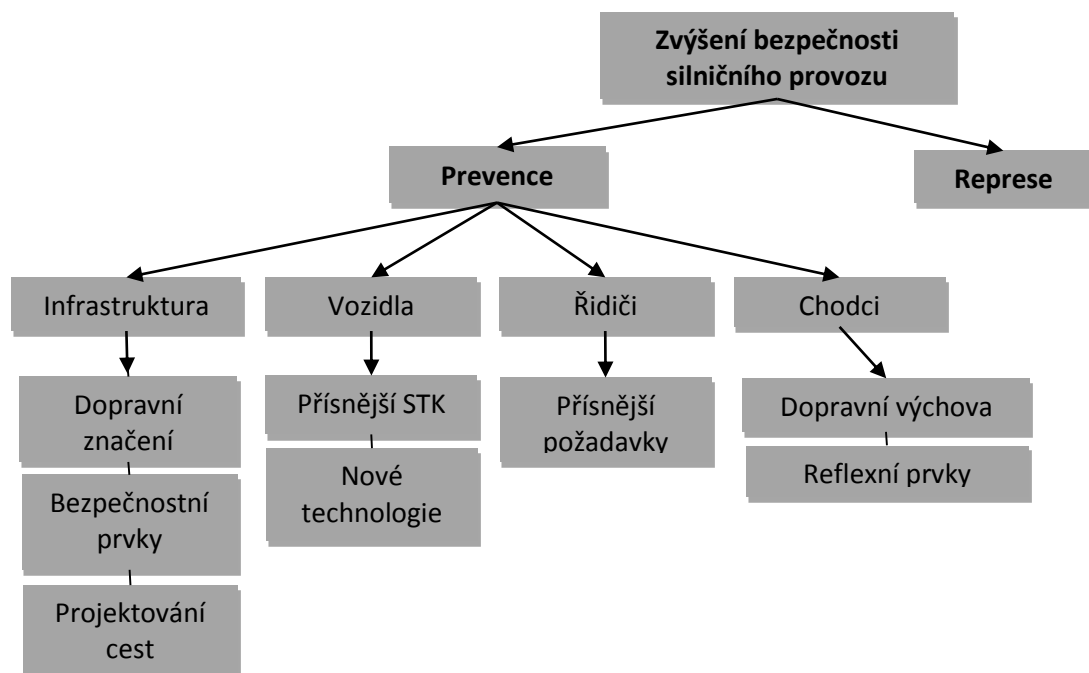
Strom významnosti je grafický analytický postup, který člení zadané rozsáhlé téma na stále konkrétnější dílčí podtémata a podoblasti. Stromová struktura metody umožňuje postupovat směrem od abstraktního k detailnějšímu. Tuto metodu navrhl roku 1957 univerzitní profesor Charles W. Churchman, pro potřeby hierarchického seřazení problémů týkajících se jednoho cíle. Technika morfologické analýzy, která se velmi často využívá ve spojení s metodou stromu významnosti, umožňuje nalézat všechny možné kombinace, řešení daného problému, pomocí konstrukce vícerozměrné matice. Cílem techniky není tvorba prognóz [3].

1.2.1 Aplikace metody

Postup tvorby stromu významnosti:

1. obecné vymezení cíle, požadovaného budoucího stavu,
2. identifikace možností a potřeb nutných k dosažení cíle,
3. určení konkrétních prostředků a opatření,
4. konstrukce stromu významnosti,
5. stanovení významnosti u všech položek stromu významnosti.

Metoda stromu významnosti se využívá v prognostice v rámci normativního přístupu, který je charakteristický stanovováním pozitivních budoucích cílů nebo stavů a následnou tvorbou

Obr. 2. Příklad využití metody stromu významnosti [Zdroj: Vlastní].

strategií pomáhajících k jejich dosažení. Základní otázky na začátku mohou být tedy následující: *Jakého cíle chceme dosáhnout? Který budoucí stav bude mít na společnost pozitivní vliv? Jaká budoucnost je pro nás žádoucí?* Dalším krokem, po určení obecného cíle, je identifikace možností a potřeb, s pomocí kterých dosáhneme cíle. Teprve následně se určují konkrétní nástroje v podobě technických prostředků a opatření. Konstrukce stromu významnosti probíhá směrem od obecného ke konkrétnímu, zároveň platí, že pomocí všech položek jedné úrovně bychom měli být schopni charakterizovat, položku vyšší úrovně. Posledním krokem metody je určení významnosti jednotlivých položek.

Při využití doplňkové techniky morfologické analýzy je obecný postup následující:

1. přesné definování určitého problému,
2. studium problematiky, určení a popis parametrů, důležitých pro řešení problému (*Identifikace jen několika základních parametrů ve výsledku znamená až desítky možných řešení.*),
3. vytvoření vícerozměrné matice, obsahující všechny možné kombinace, řešení,
4. výběr nejlepších řešení a jejich podrobná analýza [3].

1.3 Křížové interakce

Metoda křížových interakcí pracuje s expertním odhadem výskytu sledovaných událostí na základě jejich vzájemných interakcí s dalšími událostmi. Pomáhá určit, které události mají nejvýznamnější vliv na změnu pravděpodobnosti výskytu sledovaných událostí a mohou tak představovat příčinu jejich vzniku. Autory metody, vytvořené v 60. letech minulého století, jsou Theodore Gordon a Olaf Helmer. Principy metody křížových interakcí pak byly poprvé využity v karetní hře *Future*. V současnosti nachází využití kromě prognostiky také v oblasti průmyslové výroby [3].

1.3.1 Aplikace metody

Postup při užití metody křížových interakcí:

1. vytvoření seznamu událostí,
2. stanovení počátečních pravděpodobností jednotlivých událostí,
3. sestavení matice událostí,
4. testování citlivosti a analýza politik.

Prvním krokem metody je pečlivý výběr událostí, které budou zařazeny na seznam, z důvodu omezení jejich počtu, jestliže je celkový počet událostí n , pak se počet interakcí mezi nimi rovná $n^2 - n$. Následně určení experti nebo expertní skupiny stanovují počáteční pravděpodobnost každé události z vytvořeného seznamu. Sestavená matice událostí obsahuje už vypočtené podmíněné pravděpodobnosti (Tab. 1), které odpovídají na základní otázku: *Jaká bude pravděpodobnost výskytu zkoumané události, pokud nastane jiná událost?* Pro zajištění vnitřní konzistence matice se určují limity podmíněných pravděpodobností. Limity ukazují maximální možný rozsah hodnot podmíněné pravděpodobnosti. Závěrečnou fází metody je využití vytvořené matice k testování citlivosti a analýze politik. Testování citlivosti pozoruje změny podmíněných pravděpodobností na základě změny jedné vybrané počáteční pravděpodobnosti. Naproti tomu analýza politik představuje komplexní sledování dopadů opatření na jednu nebo více událostí z matice. Úprava počátečních pravděpodobností těchto událostí způsobuje změny podmíněných pravděpodobností, rozdíl mezi původními a novými podmíněnými pravděpodobnostmi pak ukazuje dopady konkrétní politiky [3].

Tab. 1. Příklad sestavené matice událostí [3].

Počáteční pravděpodobnost		Podmíněné pravděpodobnosti			
		Událost 1	Událost 2	Událost 3	Událost 4
Událost 1	0,25	x	0,50	0,85	0,40
Událost 2	0,40	0,60	x	0,60	0,55
Událost 3	0,75	0,15	0,50	x	0,60
Událost 4	0,50	0,25	0,70	0,55	x

1.4 Analýza textu pro technologické předvídání

Metoda Analýzy textu je způsob „vytěžování“ (z anglického *mining*) informací z rozsáhlých internetových databází a dalších elektronických zdrojů pomocí softwarových nástrojů. V rámci prognostiky lze pak využít zejména k určení směru výzkumu a vývoje nových technologií nebo získávání dat pro metodu extrapolace trendů. Za předchůdce analýzy textu je považována obsahová analýza vytvořená Bernardem Berelsonem ve 40. letech minulého století. Mezi průkopníky moderní podoby metody analýzy textu pro technologické předvídání patří Henry Small, Tony van Raan a Michel Callon [3].

1.4.1 Aplikace metody

Obecný postup při použití této metody je následující:

1. vymezení a konkretizace tématu,
2. výběr relevantních zdrojů informací,
3. provedení analýzy, většinou s využitím specializovaných softwarových nástrojů,
4. vytvoření závěrečné zprávy ve formě „*informačního produktu*“.

První ze čtyř základních kroků se zaměřuje na vymezení a zvláště konkretizaci zkoumaného tématu. Vzhledem k možnostem a rozsáhlosti internetových databází, je stěžejním předpokladem pro získání využitelných dat položení konkrétního dotazu. Druhým krokem je výběr správných elektronických zdrojů, databází vědeckých prací a zajištění přístupu k nim. Reprezentativní vzorek, který dokáže zahrnout světový výzkum, se pohybuje mezi 5 až 10 databázemi, přičemž zahrnuje často jen výsledky veřejně dostupné, nikoliv výzkum placený například soukromými firmami. Samotná analýza je pak prováděna softwarovými nástroji, pro práci se mohou využít vyhledávače, které jsou součástí internetových databází, nebo také vysoce specializovaný software, kterým je například *VantagePoint*. Hlavními operacemi s daty jsou: tvorby seznamů, zvýraznění textu a jeho rozdělení do skupin, statistické součty podstatných termínů, využití grafického zobrazení k vyjádření vztahů (tzv. *mapování*).

Závěrečným krokem je úprava získaných dat do informačního produktu. Charakter produktu musí brát zřetel na koncové uživatele, využívá se forem seznamů, trendů a grafických zobrazení v podobě map [3].

1.5 Kritické technologie

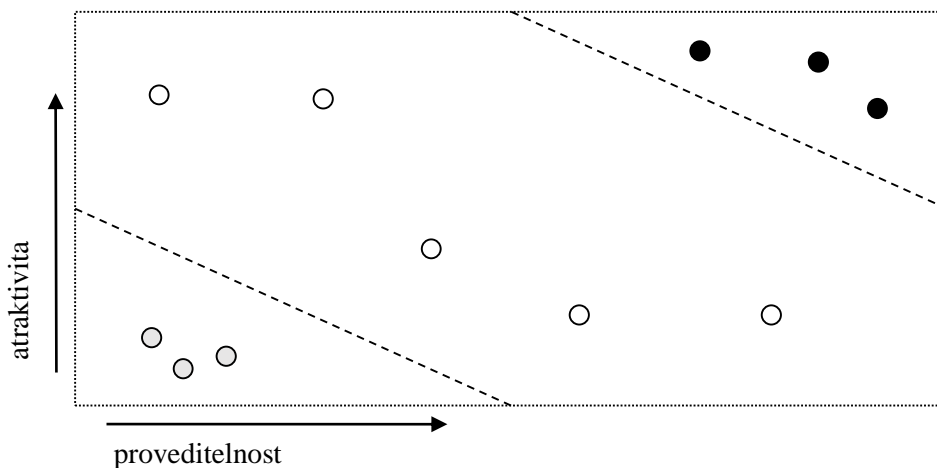
Kritické technologie představují expertní prognostickou metodu, jejímž cílem je určit klíčové technologie nebo výzkumné směry. Vybrané technologie nebo výzkumné směry zásadně ovlivňují ekonomiku a bezpečnost státu. Metoda identifikace kritických technologií byla použita poprvé v 90. letech 20. století pro tvorbu dvou zpráv *National Critical Technologies Report* v USA a seznamu klíčových technologií *Technologies 2000* ve Francii. V roce 2001 jí bylo využito také pro vytvoření návrhu Národního programu výzkumu v České republice [3].

1.5.1 Aplikace metody

Postup metody kritických technologií:

1. výběr expertů,
2. vytvoření počátečního seznamu technologií,
3. prioritizace technologií pomocí sady kritérií,
4. sestavení konečného seznamu kritických technologií.

Výběr expertů a stanovení velikosti expertní skupiny je základním krokem, který má zásadní vliv na průběh a výsledky této metody, odvíjí se od rozsahu projektu. Úzké schéma expertní skupiny je charakteristické menší skupinou odborníků, využívající ke své práci vlastních studií a analýz s minimální pomocí externích odborníků. Široké schéma naproti tomu obsahuje vedoucí manažerský tým, zodpovědný za koordinaci a řízení, a desítky až stovky odborníků, rozdělených dle svého zaměření do expertních skupin. Tvorba počátečního seznamu technologií využívá několika zdrojů, názorů a znalostí expertů, metody brainstormingu nebo už sestavených seznamů technologií. Dalším krokem je provedení hodnocení, číselnou hodnotou, technologií na seznamu pomocí sady dílčích kritérií (*například sociální přínos, finanční náročnost výzkumu, atd.*).

Obr. 3. Příklad postavení technologií při porovnávání parametrů jejich atraktivity a proveditelnosti [5], upravil Machula 2016.

Jednotlivá dílčí kritéria charakterizují jeden ze dvou parametrů, atraktivitu technologie nebo její proveditelnost, sloučením hodnocení do těchto parametrů lze v grafu zobrazit postavení jednotlivých technologií. Technologie s nejlepším ohodnocením, černé body (Obr. 3) mají velkou šanci zařazení na výsledný seznam kritických technologií. Výsledky hodnocení nejsou neměnné, dále by měla probíhat důkladná diskuze expertů. Závěrečný dokument obsahující seznam kritických technologií slouží jako doporučení [3], [5].

1.6 Systémový přístup

Systémový přístup je metoda, která zaměřuje svoji pozornost na celek jako takový, vzájemné vztahy mezi jeho jednotlivými částmi a okolím. Charakteristickým rysem tohoto přístupu je předpoklad vzájemné propojenosti všech systémů. Vychází z jednoduchých intuitivních znalostí komplexních systémů, získaných pomocí dedukce a zkušenosti. V průběhu 2. světové války bylo například využito systémového přístupu k aplikaci nových objevů a technologií do výzbroje armády, interdisciplinárními týmy složenými z amerických a britských vědců [3].

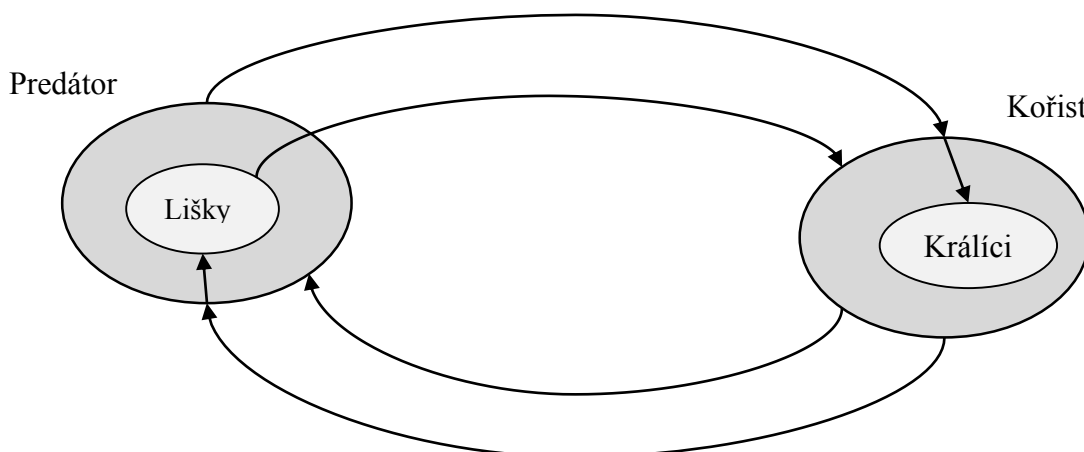
1.6.1 Aplikace metody

Obecný postup při využití systémového přístupu k tvorbě modelů:

1. stanovení účelu systému,
2. definování a vymezení systému,

3. získání přesných dat,
4. testování modelu.

Prvním krokem při vytváření modelu je stanovení jeho účelu, který by měl být stanoven i s ohledem na měnící se potřeby. Pokud nelze stanovit účel jednoznačně pak musí být možné model později přizpůsobit. Pozorovatel, který je odpovědný za definování a vymezení systému, musí brát v potaz skutečnost, že jeho vnímání skutečnosti je subjektivní. Systém může být například definován jako objekt, složený z částí působících vzájemně na sebe, umístěný v určitém prostředí. Nejjednodušším způsobem vymezení systému je znázornění hlavního účinku grafickým zobrazením tohoto děje, tento základní model se nazývá „predátor – kořist“. Zjednodušené vymezení hlavního vztahu v systému představuje následující

Obr. 4. Grafické znázornění vztahu predátor – kořist [3], upravil Machula 2016.

příklad, predátora představují lišky, jejich kořist pak králíci (Obr. 4). V důsledku dostatku potravy se zvyšuje počet lišek. Intenzivní lov početnější skupiny predátorů pak vede ke snížení stavů králíků. Nedostatek kořisti vede k úbytku predátorů, což umožňuje kořisti se rozmnožit. (Pro systémový přístup je typické využití kruhové kauzality.) Další krok představuje sběr přesných dat, kvantifikaci modelu, která se využije k testování modelu. Přesto však nedostatek kvalitních dat nesnižuje celkovou hodnotu modelu, protože z něj lze vyčíst relativní prahové hodnoty, vedoucí ke změnám, nepřímé a vzdálené dopady [3].

Dílčí závěr

Využití strukturálních metod v rámci tvorby prognózy představuje způsob jak nejlépe poznat strukturu a komplexnost zkoumaných jevů a trendů. Pro přehledné vyjádření vztahů a souvislostí využívají grafických schémat, s výjimkou metody křížových interakcí, která používá maticového zápisu.

Z hlediska míry subjektivity, jsou tyto metody převážně kvalitativní, založené na zkušenostech, úvahách a znalostech odborníků, což je předurčuje k užití v situacích, kdy chybí data z minulosti nebo není možné změny zaznamenat kvantifikovatelnými informacemi. Jako kvalitativní metody jsou zatíženy zvláště předsudky a chybami expertů. Kvantitativní data využívá metoda systémového přístupu, ve své závěrečné fázi a metoda analýzy textu pro technologické předvídání.

Podle přístupu k tvorbě prognóz mezi strukturálními metodami převažují metody explorativní nebo také výzkumné, které charakterizuje domýšlení důsledků v budoucnosti a hledání odpovědi na otázku: *Co se stane když?* Mezi normativní metody patří metoda kritických technologií a stromu významnosti. Tyto metody jsou charakteristické tím, že v první řadě stanovují žádoucí stav a až později hledají způsob jak tohoto cíle dosáhnout. Technika morfologické analýzy se však řadí k explorativním postupům.

Tab. 2. Srovnání strukturálních metod [Zdroj: Vlastní].

Název metody	Kvalitativní (subjektivní)	Kvantitativní (objektivní)	Explorativní přístup	Normativní přístup
Kolo budoucnosti	X		X	
Strom významnosti a morfologická analýza	X		X	X
Křížové interakce	X		X	
Analýza textu pro tech- nologické předvídání		X	X	
Kritické technologie	X			X
Systémový přístup	X	X	X	

2 UNIVERZÁLNÍ METODY

Univerzální metody jsou charakteristické tím, že je lze využít v jakékoliv fázi tvorby prognózy, jejich použití není omezeno ani z hlediska délky časového období, pro které je prognóza vytvářena [1]. V prognostické praxi tak představují univerzální nástroj. Mezi tyto metody patří:

- brainstorming (v překladu „bouření mozků“),
- panel expertů (*expert panel*),
- participativní metody (*participatory methods*),
- index stavu budoucnosti (*state of the future index*) [3].

2.1 Brainstorming

Metoda brainstorming je postup, který pomáhá navodit mezi skupinou expertů uvolněnou a tvůrčí atmosféru důležitou pro diskuzi nad určitým tématem. Jejím cílem je pomocí diskuze získat co největší možný počet nových nápadů a pohledů na dané téma. Na začátku 30. let minulého století tuto metodu představil Alex F. Osborn, pod názvem *think up*. V průběhu 50. let se například v USA využívala pro zkvalitnění průběhu porad a zasedání. Mezi další verze této metody patří *brainwriting* a *mind mapping* [3].

2.1.1 Aplikace metody

Obecný postup při užití metody brainstorming obsahuje následující kroky:

1. příprava sezení,
2. provedení sezení, podle zásad brainstormingu,
3. vyhodnocení výsledků s odstupem času.

Mezi jeden z nejdůležitějších kroků při realizaci metody brainstormingu patří příprava sezení, v rámci kterého musí být rozhodnuto o hlavním tématu, učiněn výběr odborníků, místo a čas sezení. V tomto případě správně položená otázka znamená polovinu úspěchu. Vzhledem k tomu, že úspěch tvorby nových nápadů a myšlenek, závisí do velké míry i na vytvoření správné atmosféry mezi zúčastněnými, je třeba pečlivě zvážit, které odborníky oslovit, jejich počet se může lišit od několika až k desítkám odborníků. Výběr příjemného a neznámého prostředí pomáhá dále navodit uvolněnou atmosféru. Téměř žádný detail nesmí být ponechán náhodě, ať už se jedná o rozmístění židlí do půlkruhu, umístění tabule, určení

začátku sezení i jeho délky. Při samotném sezení je zapotřebí dodržovat několik zásad. Mezi zásady patří zdržení se kritiky cizích nápadů, v průběhu diskuze se zapisují všechny myšlenky a kladení důrazu na kvantitu, během půl hodinové diskuze není neobvyklé shromáždit až 150 myšlenek. Posledním krokem je vyhodnocení získaných výsledků týmem hodnotitelů, které se provádí s odstupem času, často i pár dní po sezení [3], [5].

2.2 Panel expertů

Panel expertů slouží k sjednocení, syntéze různorodých dat, získaných například z výstupů jiných prognostických metod, výzkumných studií a zpráv. Cílem panelu je vytvoření vizí, doporučení a návrhů vztahujících se k dané oblasti, ve formě závěrečné zprávy. Jeho pojetí *Bunch of guys sat around table*, v překladu banda chlápků sedících kolem stolu, vychází ze zkušenosti vyspělých západních zemí, kde jsou panely expertů složeny většinou z mužů ve středním věku [3].

2.2.1 Aplikace metody

Postup využití expertního panelu obsahuje:

1. stanovení rozsahu a účelu projektu,
2. výběr expertů,
3. setkávání panelu expertů,
4. vytvoření závěrečné zprávy.

Základním krokem je stanovení rozsahu a účelu projektu, tematická oblast, přímo ovlivňuje požadavky na znalosti a odbornost účastníků se odborníků. Časový rozsah projektu se pohybuje v řádu měsíců, nejčastěji trvá v rozmezí mezi 3 až 18 měsíci. Dalším krok představuje pečlivý výběr účastníků panelu. Při výběru je důležité dát pozor na možný střet zájmů, kdy experti mohou prosazovat zájmy různých skupin, Střet zájmů může negativně ovlivnit výsledky panelu. Konečné složení panelu expertů by mělo svou odborností zahrnovat celou problematiku projektu a prezentovat názorovou rozmanitost. Běžný počet zúčastněných expertů je mezi 12 až 20. Řízení projektu a výběr týmu má na starosti určený vedoucí panelu. Kromě vybraných odborníků může být významnou pomocí také účast odborného zapisovatele. Průběh setkávání panelu je řízen plánem, součástí setkání je i diskuze nad získanými informacemi. První setkání expertů by mělo jasně definovat cíle projektu, metody

výzkumu a určit pracovní úkoly jednotlivým členům. Před dokončením a publikací závěrečné zprávy panelu je důležité zajistit utajení výsledků. Konečným produktem je zpráva panelu expertů, a případná prezentace závěrů pro sponzory, veřejnost nebo jiné zájmové skupiny [3].

2.3 Participativní metody

Skupina participativních metod zahrnuje metody založené na skupinovém zkoumání budoucnosti a dosažení shody v rámci skupiny, využívající velkého rozvoje v oblasti telekomunikací a výpočetní techniky. Cílem těchto metod je podpora politického rozhodování, pomocí představení postojů široké veřejnosti. Do skupiny participativních metod patří:

- výzkumy veřejného mínění,
- focus groups,
- veřejná metoda Delphi,
- Charrette,
- Syncon,
- future search conference,
- groupware [3].

2.3.1 Výzkumy veřejného mínění

Výzkumy veřejného mínění jsou založeny na statisticky zpracovaných datech získaných z vyplněných dotazníků, výsledek výzkumu představuje postoj veřejnosti k řešené problematice. Šetření probíhá formou rozhovoru a vybraní respondenti by měli v zájmu zachování věrohodnosti reprezentovat celou společnost. Důležitou roli hraje také jednoznačnost pokládaných otázek. K rozvoji a většímu využití výzkumů veřejného mínění přispěl zejména vynález telefonu a počítače [3].

2.3.2 Focus Groups

Realizace focus groups probíhá v malém kolektivu diskutujících (*maximálně 12 osob*), který za pomoci moderátora diskuze probírá předem vybraná témata. Jedná se o časově nenáročnou metodu s průměrným trváním okolo jedné hodiny. Důraz je kladen na vytvoření neformálního, uvolněného prostředí. Záměrem diskuze není jen poznání odpovědí na dané otázky

ale i dojmů a pocitů účastníků. Výsledky diskuze zpracovává a interpretuje moderátor diskuze do podoby závěrečné zprávy [3].

2.3.3 Veřejná metoda Delphi

Veřejná metoda Delphi využívá hromadných sdělovacích prostředků k práci s širokou veřejností. Forma metody se liší v závislosti na použitých prostředcích, obecně lze říci, že proces získávání informací probíhá v několika kolech, vyplněním zveřejněných dotazníků. V každém dalším kole, získávají účastníci zestručněné výsledky minulého kola. Na jejich základě pak mohou měnit, upravovat nebo rozšiřovat své názory. Dotazování probíhá do té doby, než je dosaženo shody o prioritách a směru, jímž by se měla společnost v budoucnu vydat. Základ této metody tvoří původní expertní metoda Delphi (viz. *podkapitola 3.4 Metoda Delphi*) [3].

2.3.4 Charrette

Metoda Charrette (v překladu "malý vůz") bývá nazývána také vozičky. Jedná se o proces, při kterém je zkoumané téma rozděleno na dílčí podtémata, každé podtéma se poté stává předmětem diskuze určené skupiny účastníků. Pokroky v řešení jednotlivých skupin jsou prezentovány na pravidelných setkáních všech účastníků až do doby získání konečných výsledků. Z hlediska organizačního představují vozičky náročnou metodu, samotná příprava závisí na komplexnosti tématu, počtu účastníků a době určené pro jeho řešení. Maximálním počtem účastníků je 1 000 osob. Odpovědnost za přípravu, plánování a řízení procesu nese řídicí komise. Prezentace výsledků probíhá veřejně, například ve formě tiskové konference [3].

2.3.5 Syncon

Syncon je medializovaný proces, jehož celý průběh se vysílá živě pomocí internetu a televize. Z participativní metod je nejvíce zaměřený na zkoumání budoucnosti. Komplexní otázka týkající se budoucího vývoje dané společnosti se na začátku procesu rozčleňuje na funkční oblasti společnosti (*například životní prostředí, vláda, sociální potřeby, aplikované technologie, atd.*) a oblasti s potenciálem růstu (*například přírodní, politické a ekonomické vědy, lidská evoluce, informační evoluce, atd.*). Vybraní účastníci představují zástupce z těchto oblastí lidské činnosti, kteří se na počátku celého procesu účastní diskuze ve své skupině, později se spojují s ostatními skupinami do větších celků, až na závěr vzniká jediná skupina zkoumající obsah jednotlivých zpráv a vizí vytvořených v průběhu. Velká pozornost

je věnována přípravě prostor, kde celý proces probíhá, součástí programu jsou kromě diskuzí a prezentací expertů, také večerní hudební a divadelní vystoupení. Počet účastníků se pohybuje mezi 50 až 500. Příprava, plánování a řízení procesu je odpovědností řídicí komise a vybraných koordinátorů [3].

2.3.6 Future search conference

Tato metoda se kromě vytváření shody mezi účastníky zaměřuje na činnosti jako strategické plánování nebo řízení otázek budoucnosti. Future search conference je svým strukturovaným postupem do značné míry podobná metodě Charrette. Cílem konference je vytvoření vize budoucnosti a strategie jak jí dosáhnout. Vybraní účastníci jsou proto lidé, kteří budou mít vliv nebo podíl na zavedení této strategie do praxe. Proces vytváření strategie se skládá z pěti fází. První dvě fáze konference se zabývají určením globálních vývojových trendů společnosti a identifikací toho jak tyto trendy ovlivňují stanovenou oblast zájmu. Další fáze představují shrnutí minulého a současného vývoje v dané oblasti spolu s návrhem budoucího vývoje. Počet účastníků konference je obvykle mezi 30 až 65 [3].

2.3.7 Groupware

Metoda groupware je založena na spolupráci účastníků s využitím specializovaných počítačových systémů. Software umožňuje spojení vzdálených účastníků, sběr dat, hlasování a přenos informací v reálném čase. V současné době existuje více softwarových nástrojů vhodných pro realizaci metody groupware (*například VisionQuest nebo TeamFocus*). V průběhu řešení projektu nabízí software přístup k názorům ostatních účastníků, využívá tak formy *brainwrittingu* [3].

Tab. 3. Srovnání participativních metod z hlediska jejich rozsahu [3], upravil Machula 2016.

Rozsah participativních metod	Počet účastníků	
	Malé skupiny (1-100)	Velké skupiny (nad 100)
Na jednom místě, v jedné lokalitě	focus groups, future search conference	Syncon, Charrette
Rozptýleně, na mnoha místech	groupware	výzkumy veřejného mínění, Syncon, veřejná metoda Delphi

2.4 Index stavu budoucnosti

Metoda index stavu budoucnosti představuje statistickou kombinaci, vybraných důležitých ukazatelů z minulosti a současnosti, která by měla napovídat budoucí směr vývoje společnosti. Postup upřednostňuje zkoumání vztahů mezi prvky systému od studia jednotlivých prvků, pochopení vztahů nabízí účinné politické nástroje. Roku 1998 položili základ této metody členové projektu *Millennium*, studiem vztahů mezi globálními problémy, na jejichž závěrech se v roce 2000 začalo s vývojem této metody. V současnosti probíhá experimentální ověřování a další vývoj [3].

2.4.1 Aplikace metody

Postup při využití metody index stavu budoucnosti:

1. určení ukazatelů/proměnných vývoje,
2. identifikace trendů vývoje vybraných ukazatelů vývoje,
3. stanovení váhy jednotlivých ukazatelů,
4. vytvoření výsledného indexu.

Určení ukazatelů probíhá pomocí několika kol dotazníkového šetření a následného hodnocení jeho výsledků. Při výběru ukazatelů vývoje je nezbytné, aby splňovali podmínku jednoznačnosti výkladu, tedy vyvození závěru jestli se společnost vyvíjí dobrým nebo špatným směrem. S pomocí dotazníků mohou být zjištěny například tyto ukazatele: míra zadlužení, přírůstek (*úbytek*) populace, HDP na osobu, počet násilných činů, míra nezaměstnanosti, výdaje na výzkum, vzdělání, a jiné. Pro zajištění srovnatelnosti jednotlivých ukazatelů se využívá vyjádření jejich hodnoty s pomocí bodové stupnice (*od 0, nejhorší hodnoty do 100, nejlepší hodnoty*). Dalším krokem je identifikace trendů vývoje vybraných proměnných, zde se využívá dalších prognostických metod, zejména se jedná o metodu analýzy dopadů trendu a metodu scénářů. Stanovení váhy jednotlivých proměnných zohledňuje například, jak velká část populace jimi bude ovlivněna, po jak dlouhou dobu nebo také jestli jsou změny nevratné. Výsledným produktem metody je bezrozměrné číslo, vytvořené na základě kombinace vstupních proměnných [3].

Dílčí závěr

Univerzální metody představují v prognostice nástroje, které jsou charakteristické svými širokými možnostmi při tvorbě prognóz. Použití těchto metod je vhodné pro velký rozsah zkoumaných oblastí a krátkodobé, střednědobé i dlouhodobé prognózy. Typickým výsledkem univerzálních metod je závěrečná zpráva, která prezentuje závěry z diskuzí expertů nebo široké veřejnosti nad daným tématem.

Z hlediska míry subjektivity se jedná opět převážně o kvalitativní metody, využívající zkušeností a znalostí účastníků, ne nutně expertů v dané oblasti. Například participativní metody jsou přímo postaveny na spolupráci s veřejností. Výjimku ve skupině univerzálních metod tvoří metoda index stavu budoucnosti, opírající své závěry o získaná statistická data jednotlivých proměnných. V případě kvantitativních metod ovlivňuje výsledky přístup k přesným datům.

V přístupu k tvorbě prognóz převažuje normativní přístup, ten je však zastoupen jen mezi participativními metodami. Normativní přístup k tvorbě prognóz je charakteristický pokládáním otázek typu: *Co se musí udělat, aby se stalo?*. Základem je vytyčení požadovaného stavu v budoucnosti a v závislosti na něm vytváření strategií, způsobů jak tohoto preferovaného stavu dosáhnout. Mezi metody využívající se v rámci explorativního přístupu pak patří brainstorming, panel expertů a index stavu budoucnosti.

Tab. 4. Srovnání univerzálních metod. [Zdroj: Vlastní]

Název metody	Kvalitativní (subjektivní)	Kvantitativní (objektivní)	Explorativní přístup	Normativní přístup
Brainstorming	X		X	
Panel expertů	X		X	
Participativní metody	X			X
Index stavu budoucnosti		X	X	

3 PROCESUÁLNÍ METODY

Skupina procesuálních prognostických metod nabízí nástroje, které se používají pro zpracování analýz chronologických sekvencí dat a parametrů. Tyto metody se využívají zejména k tvorbě možných vývojových tendencí [1]. Do skupiny procesuálních metod patří:

- extrapolace trendů a časové řady (*trend extrapolation and time series*),
- analýza dopadů trendu (*trend impact analysis*),
- analýza megatrendů (*megatrends analysis*),
- metoda Delphi (*Delphi method*),
- cestovní mapy pro vědu a technologie (*science and technology road mapping*),
- modelování rozhodování (*decision modelling*),
- simulace a hry (*simulation and games*),
- předpovědi génia, intuice a vize (*genius forecasting, intuition and vision*),
- scénáře (*scenarios*) [3].

3.1 Extrapolace trendů a časové řady

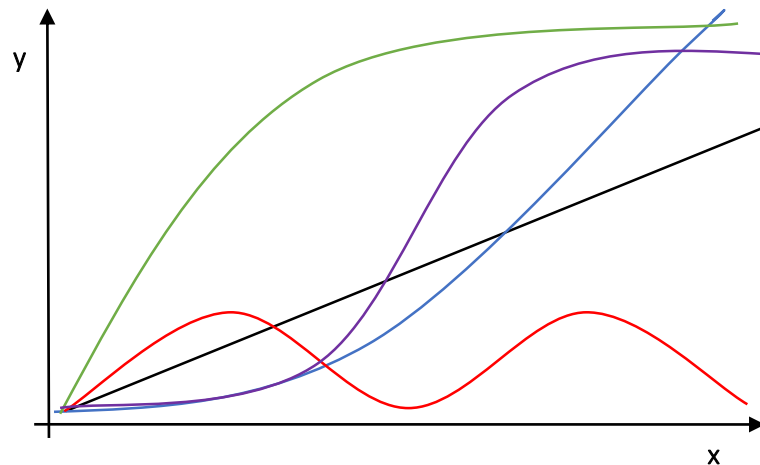
Extrapolace trendů je metoda, která se zabývá předpovědí vývoje trendů v budoucnosti. Metoda využívá k charakteristice trendů matematických funkcí, získaných studiem jejich vývoje v minulosti a současnosti. Základním předpokladem extrapolace je neměnnost podmínek, které ovlivňují vývoj daného trendu, v čase. Využití minulé zkušenosti pro předvídání budoucnosti, je lidstvu vlastní od nepaměti [3].

3.1.1 Aplikace metody

Obecný postup při užití metody extrapolace trendů obsahuje tyto kroky:

1. identifikace parametrů trendu,
2. výběr dat charakterizujících historický vývoj,
3. výběr délky extrapolovaného období,
4. identifikace matematické funkce popisující budoucí trend.

Prvním krokem při extrapolaci je určení dvou nebo více parametrů, jejichž vzájemné vztahy bude extrapolovaný trend popisovat. Jestliže je jeden z parametrů čas, pak se jedná o časovou řadu daných parametrů. Statistická data, která charakterizují historický vývoj určených parametrů, by měla zahrnovat co nejdelší možný časový úsek, aby umožnila správně identi-

Obr. 5. Matematické funkce: lineární (černá), cyklická (červená), exponenciální (modrá), parabolická (zelená), logistická křivka (fialová) [2], upravil Machula 2016.

fikovat základní zákonitosti vývoje. Výběr délky extrapolovaného období ovlivňuje přesnost předpovědi. Posledním krokem před provedením extrapolace daného trendu je identifikace matematické funkce, která bude popisovat budoucí trend. Jestliže lze minulý vývoj trendu popsat pomocí matematické funkce, pak jde i přesně popsat jeho další vývoj (Obr. 5). Mezi často využívané funkce patří zejména: lineární (*konstantní tempo růstu nebo poklesu*), exponenciální (*explozivní růst nebo pokles*), parabolická, logistická (*počáteční exponenciální tempo růstu, zpomaluje, dokud se nezastaví*) a periodická (*cyklická*) funkce [2], [3].

3.2 Analýza dopadů trendu

Metoda analýzy dopadů trendů představuje nástroj, sloužící ke korekci výsledků extrapolace trendů, pomocí systematického zkoumání událostí (*sociálních, technologických, politických, ekonomických, a jiných*), které by mohli ovlivnit vývoj trendu. Tato metoda byla vytvořena v 70. letech minulého století, pro doplnění a rozšíření možností prognostických metod využívajících extrapolace dat z minulosti. Právě předpoklad neměnnosti podmínek v budoucnosti neumožňoval těmto metodám pracovat s událostmi, které působí na extrapolované trendy [3].

3.2.1 Aplikace metody

Obecný postup této metody obsahuje tři následující kroky:

1. extrapolace dat,
2. identifikace možných událostí pomocí expertů,
3. využití specializovaného softwaru k výpočtu upravené extrapolace trendu.

První krok ve své podstatě zahrnuje aplikaci metody extrapolace trendů a časové řady. Nejdůležitější částí je následující krok, ve kterém probíhá identifikace možných budoucích událostí s vlivem na extrapolovaný trend. V této fázi odborníci sestavují seznam možných událostí (*pomocí studia literatury, konzultací, využití metody Delphi*) a pro každou událost určují dvě veličiny, pravděpodobnost výskytu a odhad vlivu. Vliv na daný trend nemusí působit jen v jednom okamžiku, ale může obsahovat také své maxima a minima v průběhu času. Konečný výpočet upraveného trendu provádí specializovaný software [3].

3.3 Analýza megatrendů

Analýza megatrendů je metoda, která se zaměřuje na hledání takových vývojových tendencí, které působí svým vlivem na několik oblastí společnosti a zároveň představují významné činitele změn, takzvaných „*megatrendů*“ [3].

3.3.1 Aplikace metody

Postup při hledání megatrendů obsahuje tyto kroky:

1. identifikace prostředí a definice společenských oblastí,
2. určení trendů v jednotlivých oblastech,
3. určení vzoru pro každou oblast,
4. identifikace megatrendů.

Základním krokem na počátku hledání megatrendů je vymezení prostoru a časového období, kterého se bude týkat zkoumání. Určená společnost je následně rozdělena na jednotlivé oblasti (*věda, ekonomika, kultura, politika, sociální vztahy, atd.*). Dalším krokem je určení seznamu trendů, směrů vývoje v každé dříve určené oblasti. Velkou roli při jejich hledání hrají mimo jiné, také osobnostní předpoklady daného prognostika, zejména představivost. Identifikace jednotlivých vzorů probíhá s využitím obsahové analýzy informací získaných

z významných odborných časopisů, veřejných projevů osobností z oboru a jiných reprezentativních zdrojů informací. Závěrečné hledání „megatrendů“ sleduje kvalitativní změny napříč různými oblastmi, ty jsou následně označeny za megatrendy [3].

3.4 Metoda Delphi

Metoda Delphi představuje na dálku řízenou diskusi vybraných odborníků, založenou na anonymním vyplňování dotazníků v několika kolech, zpravidla do té doby než je dosaženo shody. V dalších kolech odborníci získávají zpětnou vazbu díky souhrnu názorů ostatních účastníků, což jim umožňuje přehodnotit nebo odůvodnit své vlastní názory na dané otázky. Historie metody Delphi se datuje od 60. let minulého století, kdy byla vytvořena skupinou výzkumníků ze společnosti RAND (*Research and Development*) s cílem vyhnout se obtížím při dosahování shody odborníků [3].

3.4.1 Aplikace metody

Obecný postup využití metody Delphi:

1. definice problému,
2. výběr expertů,
3. tvorba a rozeslání dotazníku expertům,
4. porovnání a shrnutí výsledků.

Po prvotní definici zkoumaného problému, je dalším důležitým krokem při realizaci metody Delphi výběr expertů, který může probíhat na základě publikované literatury v daném oboru nebo přímým doporučením některou institucí či odborníkem. Pro počáteční kontakt je využíváno individuálního kontaktu s experty. Klíčovou částí postupu je tvorba dotazníku, otázky předložené expertům se musí vyznačovat jednoznačností. V rámci dalších kol pak usnadní srozumitelně položené otázky práci při vytváření přehledů názorů expertů. Rozesláním dotazníku spolu s instrukcemi vybraným expertům, začíná první kolo šetření. Výměna informací mezi organizačním týmem a jednotlivými odborníky probíhá výlučně skrze poštu, fax nebo e-mail. Celé šetření se skládá z několika kol, součástí každého dalšího kola je vyplnění z dotazníku, přičemž účastníci dostávají k dispozici souhrn názorů ostatních expertů, který jim umožňuje přehodnotit nebo naopak zdůvodnit svůj postoj k dané otázce. Celý proces se opakuje do chvíle, kdy je dosaženo shody expertů nad daným tématem. Počet účastníků metody se pohybuje od 15 do 35 osob [3], [5].

3.5 Cestovní mapy pro vědu a technologie

Metodu cestovních map lze využít pro zkoumání nebo plánování v oblasti možného budoucího vývoje nových technologií. Cestovní mapa pomocí síťového grafického zobrazení uzlů a spojnic, prezentuje časový plán, který může představovat cestu k vytvoření nového produktu nebo jen nastiňovat budoucí směry vědeckého výzkumu. Principy, které cestovní mapy využívají, vychází z několika zdrojů: plánování a odhad doby trvání pochází z analytické metody PERT, grafické zobrazení sítí a předpokladu řetězení se vědeckých objevů, čerpá z technologických cestovních map [3].

3.5.1 Aplikace metody

Obecný postup při konstrukci cestovních map pro vědu a technologie obsahuje tyto kroky:

1. identifikace uzlů a jejich vlastností,
2. spojení jednotlivých uzlů spojnici, vymezení vlastností spojníc.

Klíčovým krokem v procesu tvorby cestovní mapy tvoří určení uzlů, určitých událostí a spojnic, vyjadřujících souvislosti a směr vývoje mezi událostmi. Jednotlivé události mohou reprezentovat průlomové objevy, nové technologie, důležité dokumenty nebo patenty, a jiné. K realizaci obou kroků může dojít buď za pomoci expertního posouzení, anebo využití softwarových nástrojů. Posouzení experty se obvykle provádí v rámci jiné metody, například se může jednat o užití oblíbené metody Delphi, focus groups nebo formou rozhovoru s daným odborníkem. Druhým způsobem je například provedení obsahové a citační analýzy z vybraných databází. V praxi se využívá kombinace obou přístupů k dosažení nejlepších výsledků [3], [5].

3.6 Modelování rozhodování

Modelování rozhodování je metoda určená k zjednodušení procesu rozhodování v rámci daného systému. Vytvořený model umožňuje srovnávat rozdílné varianty na základě stanovených kritérií a jejich váhy v rámci modelu. Mezi průkopníky, kteří se zasadili o vznik této metody, patří zvláště ekonomové Fisher a Prye, jejichž zásluhou vznikla roku 1971 první rovnice zabývající se technologickou substitucí jednoho produktu za druhý. Později na jejich základech vznikla metoda modelování rozhodování [3].

3.6.1 Aplikace metody

Postup aplikace metody modelování rozhodování je následující:

1. stanovení rozhodovacích kritérií a jejich váhy,
2. vytvoření matice,
3. výběr optimální varianty.

Předpokladem pro využití této metody je rozhodování mezi dvěma a více srovnatelnými možnostmi. Volba kritérií a jejich váhy patří mezi klíčové kroky, kritéria reflektují očekávání a cíle, rozhodovatelů. Například v soukromém sektoru kromě užitku, hrají velkou roli i vynaložené náklady, proto například toto rozhodovací kritérium může mít ve výsledné matici nejvyšší váhu. Následná matice tedy už obsahuje kritéria spolu s jejich váhou a všechny alternativy, mezi kterými se rozhoduje. Po vytvoření matice dochází k výpočtu relativní váhy jednotlivých alternativ, podle následujícího vzorce:

$$V_i = \sum_n (W_n \times A_{in}) \quad (1)$$

Přičemž V_i představuje výslednou relativní váhu jednotlivých alternativ, W_n je váha kritéria a A_{in} hodnota, která vyjadřuje, do jaké míry splňuje daná alternativa, určené kritérium (*v libovolném rozpětí hodnot, například 1-10, kde 10 znamená největší míru naplnění*). Posledním krokem je výběr optimální varianty, kterou by měla reprezentovat alternativa s nejvyšší relativní hodnotou [3].

3.7 Simulace a hry

Simulace a hry jsou metody, kterých je využíváno při potřebě získání podrobného popisu budoucího stavu. Jsou nástrojem pro studium chování v různých situacích, za pomoci vytvořených modelů nebo scénářů situací. Praktické využití postupů a technik, které se v principu zásadně od simulací a her neliší, se datuje od období starověku. Užitečné byly například pro simulování možných vojenských střetů nebo fyzikálních modelů. Rozvoj techniky umožnil rozšířit užití simulací a her do všech významných odvětví lidské činnosti [3].

3.7.1 Aplikace metody

Obecný postup při tvorbě simulací nebo her obsahuje tyto kroky:

1. určení účelu a stanovení rozsahu,
2. výběr formátu simulace,
3. tvorba instrukcí a způsobu jejich předání,
4. výběr technických prostředků,
5. sestavení simulace nebo hry.

Základním krokem před začátkem tvorby simulace je určení účelu, cíle a stanovení jejího rozsahu. Stanovení základních východisek do značné míry ovlivňuje celkovou podobu a provádí se v přípravné fázi. Znalostní a dovednostní požadavky musí být přizpůsobeny skutečné úrovni účastníků simulace. Důležitý krok představuje také rozhodnutí, zdali bude do simulace zahrnuta výpočetní technika, nebo ne. Z velké míry záleží na charakteru simulace nebo hry, zejména počítače umožňují věrohodnější zobrazení. Formát určuje konečnou podobu simulace (*například se může jednat o matematický model, fyzikální model, formát hry, psychodrama, simulační rozhodování a jiné*) součástí volby formátu je volba proměnných, vztahů mezi nimi (*závislé, nezávislé proměnné*) a výběr náhodných událostí v průběhu simulace. Tvorba instrukcí obsahuje stanovení konkrétních informací, které budou sepsány do manuálu a zpřístupněny koordinátorům simulace a samotným účastníkům. Výběr technických prostředků závisí na tvůrcích simulace, lze použít specializovaných softwarových nástrojů a výpočetní techniky nebo jen tužky a papíru. Po sestavení simulace je ještě nutné provést její zkoušku [3].

3.8 Předpovědi génia, intuice a vize

Předpovědi génia, intuice a vize představují tvrzení a výroky o budoucnosti, které jsou utvářeny na základě znalosti současného stavu, představivosti, zkušeností a vzhledu do situace. Z historického hlediska využívali předpovědí, vizí a intuice již první lidé, kteří měli schopnost představivosti. Zavedení termínu předpovědi génia namísto užívání vizí a intuice, bylo jedním z kroků, díky kterým se futurologové v polovině 20. století úspěšně vymezili proti různým podvodníkům. Průkopníky tohoto označení se stali Ralph Lenz a Herman Kahn [3].

3.8.1 Aplikace metody

V rámci této metody dosud neexistuje žádný univerzální postup, který by pomáhal při inspiraci a tvorbě výroků o budoucích událostech nebo jevech. Postupy se liší mezi jednotlivými experty, kteří jsou za génie považováni. Aby mohl být výrok jednotlivce pokládán za předpověď génia, musí se jednat o oblast, v níž je daná osoba expertem a zároveň již dříve dokázala svou výjimečnou schopnost vzhledu do oboru. Vhled představuje schopnost vnímat intuitivně skutečnou podstatu, toho oč běží. Intuice je tedy nástrojem, který pomáhá zkoumání budoucnosti. Vize prezentují především obrazy budoucnosti, může se jednat o pozitivní utopie se základem v ideologii a náboženství, nebo negativní představu určitého nebezpečí. Všeobecně lze říci, že vize podněcují změnu současného stavu.

V rámci této metody existují dva rozdílné přístupy, které se zabývají původem schopností génia. První přístup tvrdí, že tyto schopnosti jsou vrozené, v tomto případě se aplikace metody omezuje na hledání takto nadaných jedinců, studiem literatury, účastí na konferencích, pořádáním veřejných metod Delphi. Druhý přístup říká, že géniem se jedinec může stát, pokud bude rozvíjet své schopnosti. Mezi techniky, které pomáhají s rozvojem intuice, patří čtení, cvičení odhadu budoucího stavu, simulace nebo hry, meditace, spolupráce s génii a jiné [3].

3.9 Scénáře

Psaní scénářů je metoda, jejímž cílem je popis průběhu možného budoucího vývoje, nikoliv přesná předpověď budoucnosti. Základem každého scénáře jsou hybné síly a události, stanovené jeho tvůrcem, které ovlivňují sledovaný vývoj. O využití scénářů ke zkoumání budoucnosti se v 50. letech 20. století jejich zařazením do vojenských a strategických studií společnosti RAND a následnou popularizací, zasadil zejména futurolog Herman Kahn [3].

3.9.1 Aplikace metody

Obecný postup při psaní scénářů je následující:

1. definice a charakteristika zkoumané oblasti,
2. určení hybných sil,
3. stanovení událostí,
4. projektování hybných sil,

5. příprava scénářů.

Charakteristika zkoumané oblasti je prvním krokem při tvorbě scénářů, definování rozsahu dané oblasti má přímý vliv na určení hybných sil. Hybné síly představují například technologický rozvoj, ekonomický růst, a další. Zvolené síly se podstatnou měrou podílejí na konečné podobě scénáře. Počet hybných sil odpovídá počtu dimenzí ve scénáři, například dvě síly vytvářejí dvoudimenzionální prostor, z tohoto počtu mohou vzájemnou kombinací vzniknout až čtyři alternativní scénáře. Dalším krokem je stanovení seznamu událostí, ty ovlivňují hybné síly, vytváří a mění řetězce příčin a důsledků. Pravděpodobnost vzniku událostí se liší scénář od scénáře. Při projektování hybných sil se často využívá metoda analýzy dopadů trendů. Posledním krokem je příprava scénářů, která může využívat kvantitativních předpovědí hybných sil, předchází sepsání alternativních scénářů [3].

Dílčí závěr

Procesuální metody jsou různorodou skupinou postupů a technik, zaměřujících se na analýzy chronologických sekvencí dat. Umožňují sledovat a podrobně popisovat průběh možného budoucího vývoje ve formě grafů a cestovních map nebo v případě simulací a her detailní vizualizací pomocí softwarového vybavení. Výjimku zde tvoří jen tyto metody Delphi, předpovědi génia, intuice a vize a scénáře, které ve své podstatě k popisu budoucího vývoje nepotřebují využívat grafické reprezentace dat.

Z hlediska míry subjektivity je v této skupině metod oproti předchozím častým jevem stav, kdy jsou využívány kvalitativní i kvantitativní postupy. Expertní posudky se využívají v počátečních fázích realizace metody, kvantitativních dat a operací s nimi je použito k jejich dokončení. Mezi převážně kvalitativní metody, využívající služeb expertů a také v menší míře génia patří zejména metody analýzy megatrendů, Delphi, modelování rozhodování a předpovědi génia.

V přístupu k tvorbě prognóz dominuje procesuálním metodám, explorativní přístup, charakteristický zkoumáním možného budoucího vývoje na základě vyvozování závěrů ze současného a minulého vývoje. Metody scénáře, Delphi a cestovní mapy pro vědu a technologie pak lze využít v rámci tvorby prognóz u obou zmiňovaných přístupů.

Tab. 5. Srovnání procesuálních metod [Zdroj: Vlastní].

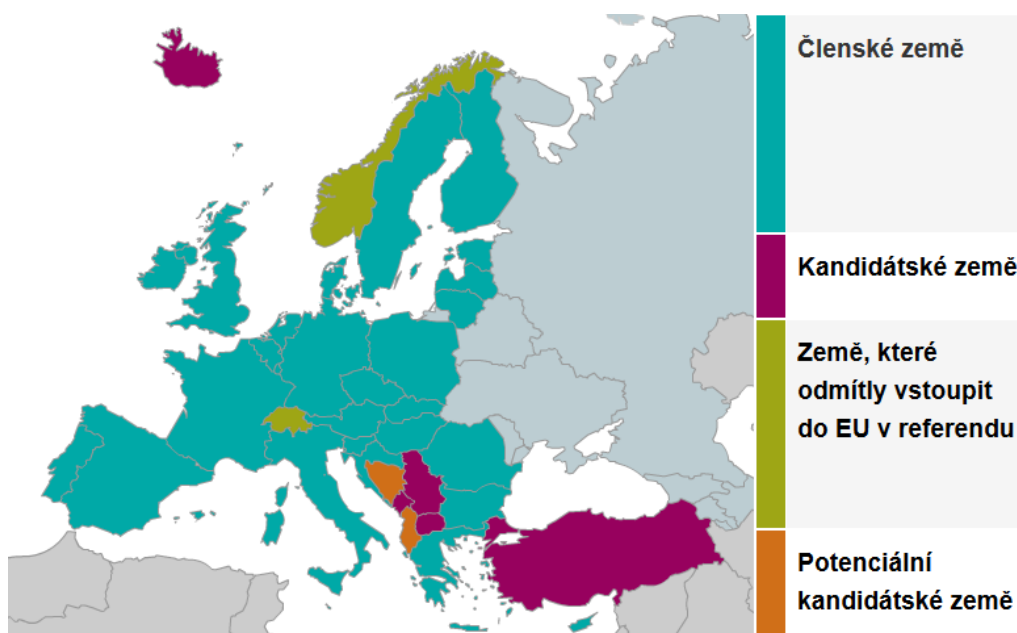
Název metody	Kvalitativní (subjektivní)	Kvantitativní (objektivní)	Explorativní přístup	Normativní přístup
Extrapolace trendů a časové řady		X	X	
Analýza dopadu trendu	X	X	X	
Analýza megatrendů	X		X	
Metoda Delphi	X		X	X
Cestovní mapy pro vědu a technologie	X	X	X	X
Modelování rozhodování	X			X
Simulace a hry		X	X	
Předpovědi génia, intuice a vize	X		X	
Scénáře	X	X	X	X

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 EVROPA NA POČÁTKU 21. STOLETÍ

Evropská unie (*dále jen EU*) je politickým a ekonomickým společenstvím sdružujícím více než půl miliardy lidí z 28 členských států. Spolupráce evropských států však nekončí jen v oblasti hospodářské, EU představuje také významného aktéra v oblasti mezinárodní politiky a bezpečnosti [6]. Dalším velmi podstatným integrujícím prvkem je skutečnost, že 22 členských států je zároveň členem, mezinárodního vojenského paktu, Severoatlantické aliance (*North Atlantic Treaty Organization, dále jen NATO*) a 5 členských zemí¹ EU intenzivně spolupracuje s NATO na základě programu Partnerství pro mír² [7].

Počátky spolupráce mezi evropskými národními státy představuje založení Rady Evropy roku 1949. Předzvěstí postupné integrace se však stalo teprve vytvoření Evropského společenství uhlí a oceli o dva roky později, v rámci kterého byla poprvé do praxe převedena myšlenka, aby národní státy přesunuly část svých kompetencí do rukou nadnárodní instituce. Proto je rok 1951 považován za počátek EU, přestože unie oficiálně vznikla až v roce 1993, kdy vstoupila v platnost takzvaná Maastrichtská smlouva (*smlouva o EU*) [8], ve které

Obr. 6. Mapa členských zemí Evropské unie [9], upravil Machula 2016.

¹ Jedná se o Irsko, Švédsko, Finsko, Maltu a Rakousko.

² Kyperská republika je jediným členem EU, který žádným způsobem nespolupracuje s NATO, zejména díky sporům s Tureckem o severní část ostrova.

se kromě spolupráce v oblasti ekonomiky, ekologie, vnitřní bezpečnosti a justice, členské státy EU usnesly na prosazování společné zahraniční a bezpečnostní politiky [6].

Na poli spolupráce NATO a EU bylo nejvýznamnější činem uzavření dohod souhrnně označovaných jako „*Berlín plus*“ v roce 2002. Tato ujednání umožňují EU přístup k informacím, plánovacím a logistickým kapacitám aliance v rámci krizového managementu [6].

4.1 Evropská bezpečnostní strategie

Nejvýznamnějším dokumentem v oblasti bezpečnosti EU je Evropská bezpečnostní strategie (z *anglického názvu European Security Strategy, dále jen ESS*) z roku 2003, která vymezuje hrozby a strategické cíle pro EU. Tato strategie definovala jako klíčové následující hrozby³:

- terorismus,
- šíření zbraní hromadného ničení,
- regionální konflikty,
- selhání státu,
- organizovaná trestná činnost [10].

ESS dále stanovila tři strategické cíle, s jejichž naplňováním chce zajistit bezpečnost EU.

- Budování bezpečnosti v okolí EU, vytvořením pásu bezpečných zemí na východních hranicích a ve Středozemním moři, které budou odpovědně řízeny a spravovány.
- Vyřešení arabsko-izraelského konfliktu, jehož výsledkem by mělo být dvoustátní uspořádání, představuje předpoklad pro úspěšné řešení dalších konfliktů v oblasti Blízkého východu.
- Mezinárodní řád založený na účinném multilateralismu, cílem EU jsou silné a fungující mezinárodní instituce a dodržování mezinárodního práva [10].

³ „Pojem hrozba bychom měli vysvětlovat jako projev, gesto, opatření nebo čin, který odráží schopnost nebo dokonce záměr někomu způsobit škody. Hrozba je znamením či předzvěstí takového působení, které na straně ohroženého vyvolává obavy. Každá hrozba může způsobit menší, větší nebo dokonce nenahraditelné škody, a tím vyvolává strach ohroženého. Hrozbu bychom měli pojímat jako jev objektivního charakteru, který působí nezávisle na zájmech ohroženého – ten svými opatřeními a svým chováním může hrozbu zmírnit nebo dokonce zcela eliminovat. Stejně tak ji ale může umocnit nebo i nechtěně vyvolat“ [6, s. 21].

V návaznosti na vydání ESS byla přijata v roce 2010 strategie vnitřní bezpečnosti EU za účelem vytvoření společné politiky, sloužící k ochraně občanů EU a hodnot, na kterých stojí, zejména svobody a demokracie. Tato strategie identifikuje pro EU následující vnitřní hrozby: všechny formy terorismu, závažná a organizovaná trestná činnost (*včetně počítačové a přeshraniční kriminality*), násilí a výtržnictví, přírodní a antropogenní katastrofy [11].

4.2 Aktuální bezpečnostní hrozby

Doposud nikdy ve své historii nebyla EU vystavena hrozbám a rizikům z nich plynoucích v tak velké míře, které by ohrožovaly její samotnou existenci nebo budoucí podobu spolupráce mezi jejími jednotlivými členy, jako je tomu v současnosti. Od vydání ESS roku 2003 uplynulo třináct let, v průběhu, kterých se evropské bezpečnostní prostředí dramaticky proměnilo. Změnil se také charakter některých dřívějších hrozeb, spolu s nimi se objevily hrozby pro EU zcela nové a nečekané.

Seznam nejzávažnějších aktuálních bezpečnostních hrozeb byl vytvořen na základě rozboru evropských bezpečnostních dokumentů (*ESS, Strategie vnitřní bezpečnosti EU*) [10], [11], Bezpečnostní strategie České republiky [12], odborných článků z časopisu *Vojenské rozhledy* [13], [14] a všeobecného přehledu o současném dění ve světě [15], [16]. Výčet současných bezpečnostních hrozeb pro EU, zpracovaný na základě uvedených informačních zdrojů, obsahuje následující hrozby:

- terorismus,
- agrese proti členskému státu,
- šíření zbraní hromadného ničení,
- vzestup nacionálních a separatistických hnutí,
- negativní aspekty mezinárodní migrace,
- selhání státu.

4.2.1 Terorismus

Hrozba terorismu⁴ nabyla zcela nového významu a vážnosti, v roce 2013, kdy samozvaná teroristická organizace Islámský stát v Iráku a Levantě vyhlásila na dobytém území svůj

⁴ Terorismus představuje formu násilí, která je zaměřena zejména proti civilistům (*měkkým cílům*), páchaného za účelem vyvolání strachu a násilného dosažení politických cílů.

chalífát, inspirovaný a řízený podle extrémního výkladu islámského náboženského práva šaría. Snaha o institucionalizaci tohoto „státu“ a jeho další územní expanzi, jsou kvalitativně novými formami terorismu. Pro EU představují vysoké riziko zejména občané evropských států, vracející se z bojů v Sýrii a Iráku s bojovým výcvikem, kontakty a odhodláním páchat teroristické činy. Nedávné útoky v Paříži a Bruselu ukázaly, jak nedostatečná jsou opatření přijatá v rámci EU pro boj s terorismem.

4.2.2 Agrese proti členskému státu

Agrese zaměřená proti členskému státu EU představuje novou a donedávna neuvažovanou hrozbu. Vedení hybridní nebo také nelineární války, které bylo Ruskem využito proti Ukrajině na jaře roku 2014, zahrnovalo použití zejména informačních a psychologických prostředků boje, dezinformace a propaganda sloužily ke zmatení a ovlivnění postojů obyvatelstva. Speciální jednotky v neoznačených uniformách, označované v médiích jako „*místní domobrana*“ bez boje odzbrojily demoralizované ukrajinské vojenské posádky a obsadily klíčová místa na Krymu. Narychlo konané referendum o připojení Krymského poloostrova k Ruské federaci bylo nakonec „*demokratickou volbou*“ místního obyvatelstva a proto zcela legitimním nástrojem [13]. Agrese vedená bez oficiálního vyhlášení války, pod pláštěm ozbrojených skupin domácího obyvatelstva domáhajícího se práva na sebeurčení, je jednou z nejvýznamnějších hrozeb zvláště pro pobaltské státy, které Rusko považuje za svou tradiční sféru vlivu⁵, jako tomu je i v případě Ukrajiny.

4.2.3 Šíření zbraní hromadného ničení

Šíření zbraní hromadného ničení a jejich nosičů státními i nestátními aktéry je ESS označováno jako jedna z hlavních hrozeb pro EU. Snaha o získání technologií na výrobu jaderných hlavic a střel s plochou dráhou letu, zejména Íránem, kde rozvoj jaderného programu, úspěšné zkoušky balistických raket a ambice stát se regionální mocností v oblasti Blízkého východu, jsou doprovázeny agresivní rétorikou vůči Izraeli, představují velmi vážnou hrozbu [15]. Problémem je i zvyšující se riziko, že některá ze stávajících teroristických skupin získá pro své účely radioaktivní materiál, chemické nebo biologické zbraně.

⁵ „Právě zasahování Ruské federace do vývoje na Ukrajině a zejména pak anexe Krymu vyvolaly celosvětovou pozornost. Jsou všeobecně hodnoceny jako projev ruské expanzivnosti a agresivity. Na tom se shodují významné mezinárodní organizace a stejně tak mnozí světoznámí autoři“ [14, s. 7].

4.2.4 Vzestup nacionálních a separatistických hnutí

Nárůst popularity euroskeptických a nacionálních politických stran stejně jako separatistických hnutí je pro EU existenciální hrozbou. Poslední volby do Evropského parlamentu z roku 2014 odhalily nový trend, kterým je rostoucí podpora nacionálních stran napříč Evropou [16]. Nosným tématem těchto euroskeptických stran, je přitom snaha o vystoupení vlastní země z EU a návrat k národním státům, které nejsou omezovány a řízeny evropskými institucemi. Další významnou událost představuje vyhlášení referenda o setrvání Velké Británie v unii na červen roku 2016. Nezávisle na výsledku tohoto referenda je zřejmé, že tato událost bude sloužit v budoucnu jako precedens dalším členským zemím. Rostoucím rizikem jsou také snahy o fragmentaci jednotlivých členských států, což se týká například odtržení Skotska od Velké Británie nebo Katalánska od Španělska a dalších regionů.

4.2.5 Negativní aspekty mezinárodní migrace

Migrační vlny vyvolané v důsledku ozbrojených konfliktů na Blízkém východě, změn globálního klimatu a populační exploze v oblasti subsaharské Afriky, směřující do států EU sebou přináší řadu negativních aspektů. Bezpečnostní hrozbu představuje zejména nelegální migrace [12]. Nekontrolovaná a neřízená vlna uprchlíků spolu s ekonomickými migranty, která směřovala především do bohatých evropských států po celý rok 2015, se stala zdrojem řady bezpečnostních rizik. Balkánská stezka sloužila mimo jiné jako ideální cesta pro členy teroristické organizace Islámský stát a dovozovala volný pohyb migrantů v rámci schengenského prostoru.

V cílových zemích jsou pak migranti zdrojem sociálního napětí, z důvodu nedostatečné integrace do společnosti [12]. Na příkladu Švédska, Německa a Rakouska lze vidět vzrůstající podporu extremistických politických stran a hnutí mezi původním obyvatelstvem. Výsledkem nedostatečné nebo neúspěšné integrace do společnosti je vytváření uzavřených skupin obyvatel oddělených od většinové společnosti, což může vést ke snadnější radikalizaci členů těchto komunit.

4.2.6 Selhání států

Další vážnou bezpečnostní hrozbou pro EU jsou státy, které nedokáží spravovat vlastní území, z důvodu korupce nebo všeobecně slabých a nefunkčních státní institucí. Absence státní moci pak využívají teroristické organizace nebo skupiny organizovaného zločinu k prosazování svých zájmů [10]. Nefunkční stát, který nedokáže prosazovat právo a zajistit bezpečnost

svých občanů je hrozbou, protože zvyšuje nestabilitu v regionu. V důsledku občanských nepokojů a ozbrojených povstání může dojít k úplnému selhání státní správy.

Dílčí závěr

EU představuje svým rozsahem a hloubkou integrace jedinečný projekt v evropských dějinách. Spolupráce členských států se v současnosti neomezuje jen na ekonomickou a politickou oblast, od roku 1993 díky Maastrichtské smlouvě zahrnuje široké spektrum oblastí včetně vnitřní a vnější bezpečnosti. Nejdůležitějšími dokumenty, které vymezují rámec společné evropské bezpečnostní politiky a identifikují hrozby, jsou Evropská bezpečnostní strategie (*ESS*) a strategie vnitřní bezpečnosti EU.

Na základě analýzy volně dostupných zdrojů byl vytvořen seznam aktuálních bezpečnostních hrozeb pro EU, který zahrnuje hrozby terorismu, agrese proti členskému státu, šíření zbraní hromadného ničení, vzestupu nacionálních a separatistických hnutí, negativních aspektů mezinárodní migrace a selhání státu.

5 SOUČASNÉ DLOUHODOBÉ PROGNÓZY VÝVOJE EU

Vybrané dlouhodobé prognózy zaměřující se na bezpečnostní vývoj EU jsou v následující kapitole rozděleny podle svého původu do jedné z pěti oblastí. Prognózy pochází z následujících prostředí, státních i nestátních subjektů:

- americké zpravodajské agentury,
- Severoatlantická aliance,
- evropské instituce,
- Středisko bezpečnostní politiky,
- nezávislí prognostikové.

5.1 Americké zpravodajské agentury

Tuto oblast reprezentuje **Desetiletá prognóza** globálního bezpečnostního vývoje pro roky 2015 – 2025 (*Decade Forecast 2015-2025*) vypracovaná soukromou zpravodajskou společností Strategic Forecasting, známou jako Stratfor a rozsáhlou studií vydanou Národní zpravodajskou radou Spojených států (*National Intelligence Council, dále jen NIC*) pod názvem **Globální trendy 2030: Alternativní světy** (*Global Trends 2030: Alternative Worlds*) [17], [18].

5.1.1 Desetiletá prognóza 2015-2025

Prognóza Decade forecast se snaží zachytit celosvětový vývoj v následujícím desetiletí. Tematicky je rozdělena na části pojednávající o jednotlivých světových regionech. Zejména se zaměřuje na oblast Evropy, Ruska, Blízkého východu a severní Afriky, východní Asie, post-čínských center výroby a Spojených států (*dále jen USA*). Klíčovým podle autorů byl rok 2008, kdy Ruská federace provedla invazi do Gruzie a svět zasáhla finanční krize, od této chvíle je patrné, že se svět začal restrukturalizovat [17].

Oblast EU bude v následujících letech podle Stratforu charakteristická těmito trendy a skutečnostmi.

- **Unie nebude schopná vyřešit svůj základní problém, který se týká zóny volného obchodu** nikoliv eurozóny. Evropské struktury ve formě různých regulací a ceny eura jsou navrženy, aby usnadňovaly export zboží. Tato politika rozděluje unii na dva tábory, země Středomoří a státy, jejichž ekonomika je na exportu závislá, jako jsou například Německo a Rakousko (*Německo představuje největšího exportéra*

v EU, exportuje více než 50% HDP a polovina exportu směřuje do evropských zemí). To co vyhovuje jedné skupině, poškozuje druhou.

- **Trend vzrůstající podpory nacionalismu a separatismu** bude v EU dále pokračovat. Tím co bude v příštích letech pro Evropu charakteristické je **návrat národních států**, skutečnost, která silně promění tvář EU, pokud přežije. Ekonomické, vojenské a politické vztahy v Evropě budou určovány především bilaterálními a v menší míře i multilaterálními smlouvami.
- Ekonomicky slabé země se budou v důsledku vzrůstajícího nacionalismu snažit chránit své kapitálové a pracovní trhy. Silné státy budou omezovat pohyb cizinců včetně obyvatel ze zemí EU. Protekcionistické politiky zavedené EU v oblasti zemědělství budou doplněny o obchodní bariéry ze strany slabších zemí.
- V následujících letech **Německo zaznamená hospodářský pokles, který povede k vnitřní sociální a politické krizi**, a způsobí snížení jeho vlivu v Evropě. (*Závislost na exportu je však jeho velkou zranitelností.*)
- **Polsko se díky hospodářskému růstu stane dominantní silou ve střední Evropě**, bude vedoucím státem v tzv. „*protiruské alianci*“, která bude hrát významnou roli v přetváření ruských hranic, ať už formálními nebo neformálními prostředky. Polsko se také stane strategickým partnerem Spojených států [17].

Bezprostřední bezpečnostní okolí EU do roku 2025.

USA už na sebe nebudou tak jako dosud brát politickou odpovědnost za řešení krizí ve světě a budou více zvažovat i budoucí vojenské intervence v zahraničí, s jedinou výjimkou, kterou představuje Evropa. **Rusko** velice pravděpodobně nedokáže setrvat ve své současné podobě, ekonomická krize, oslabováním pout mezi Moskvou a ostatními regiony federace, způsobí největší krizi příštího desetiletí. V této situaci nebude nikdo, kdo by zaručil nepoužití ruského jaderného arzenálu. **Blízký východ a severní Afrika** budou i nadále velmi nestabilní regiony. Turecko představuje na Blízkém východě klíčového hráče a bude se snažit i s pomocí minimálních vojenských prostředků působit jako stabilizační prvek na své okolí [17].

5.1.2 Globální trendy 2030: Alternativní světy

Obsáhlá studie se zaměřuje na nalezení a popsání hlavních globálních a regionálních trendů vývoje do roku 2030. V případě Evropy a dalších regionů nabízí stručné scénáře možného budoucího vývoje [18].

Čtyři klíčové megatrendy

1. Posílení postavení jednotlivců, **růst individualismu**, se podstatně urychlí díky snižování chudoby, růstu celosvětové střední třídy, lepší dostupnosti vzdělání a zdravotní péči. Stinnou stránkou tohoto megatrendu je **snazší přístup jednotlivců a malých skupin k smrtícím a ničivým technologiím** (*přesné údery, biologické zbraně a kybernetické nástroje*), jejichž následky jsou srovnatelné se silou, kterou doposud disponovaly jen státy.
2. Rozptyl moci, který předznamenává strmý hospodářský růst v Číně, Indii a jiných dynamicky rozvíjejících se zemích, ostře kontrastuje s recesí a pomalým růstem vyspělých států. Dlouhodobý trend naznačuje **přesun centra moci a vlivu ze Západu do Asie**. Přesun moci mezi státy a **od států do rukou nestátních subjektů a korporací** (*příkladem mohou být společnosti Google a Facebook, které mají v reálném čase přístup k neuvěřitelným objemům dat, možnosti jejich analýzy a využití*).
3. Demografické vzory zahrnují čtyři hlavní trendy. Prvním je **stárnutí populace** zvláště v západních ale i některých rozvojových zemích (*například do roku 2035 v Německu klesne počet mladistvých mezi 15 až 24 lety o 25%, což představuje 2 a půl milionu lidí, průměrný věk obyvatel EU pak v roce 2030 bude okolo 45 let*). Druhým **zmenšující se počet mladistvých společností a zemí**. Třetí trend představuje **migrace**, která bude stále více přeshraničním problémem. Čtvrtým trendem je **urbanizace**.
4. **Rostoucí poptávka po potravinách, vodě a energiích** bude v následujících letech sledovat trend rostoucí populace, v roce 2030 se odhaduje celosvětová populace na 8,3 miliardy lidí. Rostoucí střední třída a městské aglomerace tak budou vytvářet stále větší tlak na tyto důležité zdroje [18].

Všechny výše zmíněné megatrendy představují pro EU významné posuny z bezpečnostního hlediska. Pro EU bude do roku 2030 stěžejním zachování a zlepšení ukazatelů, které z ní činí v současnosti světovou mocnost, podle studie se jedná zejména o velikost HDP, objem obchodu, počet nadnárodních společností a technologický potenciál. V souvislosti s krizí eurozóny, která odhalila rozdělení a tlaky uvnitř měnové unie, vidí studie ten nejzávažnější problém pro budoucnost spojené Evropy. Důležitým krokem bude tedy odvaha učinit kromě reformy i větší strukturální změny ve fungování eurozóny (*optimální měnová unie by tak měla obsahovat mobilitu pracovní síly, fiskální transfery, podobnou ekonomickou kulturu a soudržnost*). Studie předpokládá, že bude zapotřebí „*skoku v integraci*“, který se stal také

námětem pro vytvoření tří scénářů možného budoucího vývoje EU do roku 2030. Scénáře jsou pojmenovány Kolaps, Pozvolný pokles a Renaissance [18].

- První ze jmenovaných scénářů, **Kolaps**, je označen jako nejméně pravděpodobný, jeho realizace sebou však nese velká rizika. V důsledku velkých výběrů finanční hotovosti v eurech se spustí řetězová reakce v celé EU. Tento trend poškodí v klíčové ekonomiky v eurozóně, euro se stane první obětí. Jednotný trh a svoboda pohybu bude ohrožena obnovením hraničních a kapitálových kontrol, instituce EU se v nastalých událostech stanou pouhou vedlejší ztrátou. Následující vývoj by mohl vést k celkovému politickému kolapsu a rozpadu civilní společnosti.
- **Pozvolný pokles** je scénář, ve kterém EU zvládne překonat nejhorší aspekty krize, zároveň ale selže v oblasti provedení strukturálních reforem eurozóny. Léta nízkého hospodářského růstu donutí členské státy k větší soudržnosti. Instituce EU se budou těšit velké oblibě a jednotná měna, přestože přežije, se už nikdy nestane rovným soupeřem pro dolar a jiné silné měny. Přítomnost EU v mezinárodním prostoru poklesne.
- **Renaissance** představuje typický scénář, ve kterém krizi následuje obnova. Lídři zemí EU v tomto případě vidí, co by mohlo následovat, kdyby neučinili potřebná opatření, a souhlasí proto se strukturálními změnami, které znamenají předání dalších pravomocí nadnárodním institucím, udělají krok k federalizaci. EU na čas některé země opustí, ve výsledku však tento skok k federalizované Evropě dopomůže k vytvoření silné unie, která bude opět silným hráčem na světové úrovni [18].

Nepředvídatelnost neustále provázanějšího světa a současného bezpečnostního prostředí velmi dobře ve studii reprezentuje zařazení možnosti rozpadu EU nebo kolapsu eurozóny do kategorie *Black swans* v překladu černé labutě⁶. Je velmi pravděpodobné, že díky omezování obranných rozpočtů budou muset v budoucnu země EU z důvodu vyrovnání se ostatním světovým mocnostem, integrovat své obranné prostředky [18].

⁶ Představuje událost, která „Je neočekávaná a nepředvídatelná, neboť její možnost nevyplývá z žádných dosavadních zkušeností. Má obrovský účinek. I přes svou nepředvídatelnost se dodatečně a zpětně stává vysvětlitelnou a téměř logickou“ [19].

Bezprostřední bezpečnostní okolí EU do roku 2030

USA budou i v budoucnu patřit mezi nejvíce otevřenou, inovativní a přizpůsobivou zemi, Skončí však období tzv. „*Pax Americana*“, kdy neměly žádnou vážnou konkurenci v oblasti mezinárodní politiky. I přes trend snižování obranného rozpočtu zůstanou USA vedoucí vojenskou silou. **Postavení Ruska** ve světě v příštích desetiletích bude ovlivněno několika důležitými trendy. Zásadním problémem je nedostatečně diverzifikované hospodářství, které je závislé na zisku z těžby surovin. Stejně jako v EU bude trendem stárnutí populace, předpokládá se, že do roku 2030 přijde Rusko o 13 milionů obyvatel. Další trend představuje rostoucí muslimská menšina v zemi, která v současnosti představuje 14% z celkové populace Ruska, přibližně 20 milionů lidí, se do roku 2030 zvýší na 19%. **Oblast Blízkého východu a severní Afriky** bude v roce 2030 vypadat zcela odlišně, prosazování nových technologií těžby energetických surovin ve světě bude nutit země vyvážející ropu k diverzifikaci jejich ekonomik, dalším trendem bude snižující se demografický růst a stárnutí obyvatelstva. Budoucnost regionu bude záviset zejména na politickém vývoji v jednotlivých zemích a přístupu Íránu k jaderným zbraním, jejich získání by znamenalo velmi nestabilní budoucnost [18].

5.2 Severoatlantická aliance

Dokumentem reprezentujícím pohled NATO je studie s názvem **Budoucí bezpečnostní prostředí** (*Future Security Environment*), zabývající se důležitými trendy, které ovlivňují a budou ovlivňovat budoucí podobu globálního bezpečnostního prostředí s horizontem do roku 2025. Studie byla vydána Strategickým velitelstvím pro transformaci (*Allied Command Transformation*) [20].

5.2.1 Budoucí bezpečnostní prostředí

Autoři studie předpokládají, že do roku 2025 budou pro Evropu a EU charakteristické následující trendy.

- Demografický problém, **stárnutí populace a snižující se porodnost** může vést k neudržitelnosti sociálního systému a pomalému nebo vůbec žádnému hospodářskému růstu. Z bezpečnostního hlediska znamená zmenšující se populace problém zejména pro ozbrojené složky, které nebudou moci doplňovat své stavy.
- EU v horizontu do roku 2025 zůstane relativně bezpečnou oblastí, představa klasického ozbrojeného konfliktu vyvolaného cizím státem na jejím území je vysoce

nepravděpodobná. Bude pokračovat **trend rozšiřování unie**, což může vyvolávat rostoucí nestabilitu na východních hranicích EU.

- Pokračující politická, ekonomická a bezpečnostní podpora bývalých Jugoslávských republik a Albánie, bude zaručovat potlačení interetnického napětí a stabilitu v oblasti.
- **Počet imigrantů v EU bude nadále stabilně růst**, do roku 2025 se očekává příchod dalších 12-14 milionů migrantů, což bude vyžadovat větší úsilí v jejich začlenění do většinové společnosti. Odchod kvalifikované pracovní síly z rozvojových zemí bude mít na tyto státy destabilizující účinky.
- Poroste poptávka po nerostných surovinách (*ropa, zemní plyn, uhlí*) a s ní i míra závislosti EU na jejich dovozu ze zemí OPEC, Norska a Ruska. Důležitost Severního a Barentsova moře bude narůstat spolu poptávkou po nerostných surovinách, zvláště pak zemnímu plynu.
- EU zůstane i nadále nejambicióznějším projektem na světě, budou pokračovat snahy směrem k větší integraci členských států, globalizace a otázka dalšího rozšiřování budou pro unii dvě hlavní výzvy [20].

Pro Evropu v tomto období budou **hlavními hrozbami organizovaný zločin, terorismus a epidemie infekčních onemocnění**. Rostoucí provázanosti a propojenosti moderní společností, roste i míra jejich zranitelnosti, což může způsobovat domino efekty i v případě, že celkový počet obětí bude malý [20].

Bezprostřední bezpečnostní okolí EU do roku 2025

USA ve světě zůstane i nadále nejdůležitějším geopolitickým faktorem, který bude utvářet podobu mezinárodního bezpečnostního prostředí. V oblasti technických inovací a na poli obranných technologií budou USA, Japonsko a EU udržovat svůj náskok. **Rusko** bude představovat významného hráče a partnera mocností na globální úrovni i v budoucnosti. Pokračující trend slabých federálních regionů a silné pozice centrální vlády, se jeví jako pravděpodobný. I přes demografickou krizi a nedostatečně rozvinutou ekonomiku zůstane Rusko velmocí, zejména díky svým bohatým zásobám nerostných surovin, vojenskému výzkumu a výrobě. **Blízký východ** zůstane i v příštích desetiletích konfliktní oblastí, ovládanou dlouhotrvajícím politickým a etnickým napětím. Na konci období do roku 2025 je pravděpodobné, že se v celém regionu budou nacházet **státy disponující jadernými zbraněmi**, odhad mluví o 4 až 8 státech. **Severní Afrika** bude čelit problematické ekonomické budoucnosti. Šíření zbraní v napříč celou oblastí bude vážným mezinárodním problémem.

Pro NATO, potažmo EU budou nezávažnějšími hrozbami v regionu terorismus, migrace, ohrožení dodávek energetických surovin, možnost útoku balistickou střelou a šíření jaderných zbraní [20].

Významným trendem bude **návrat náboženského radikalismu**, který je důsledkem oživení uvnitř různých světových náboženství, odmítajícího hodnoty a principy fungování sekulárních společností. Společným cílem těchto hnutí je znovu podřídít společnost pravidlům jejich víry. Většina teroristických uskupení se bude i nadále identifikovat s **politickým islámem** (*islámským fundamentalismem*) [20].

5.3 Evropské instituce

Prognózy pocházející z prostředí EU reprezentuje zpráva zpracovaná expertní komisí pod záštitou Evropské komise, **Svět v roce 2025** (*The World in 2025: Rising Asia and socio-ecological transition*) a dokument **Evropa v roce 2040** (*Europe in 2040: three scenarios*), který je dílem nezávislé Francouzské observatoře ekonomických podmínek (*Observatoire français des conjonctures économiques, zkráceně OFCE*) [21], [22].

5.3.1 Svět v roce 2025

Zpráva Evropské komise si klade za cíl popsat trendy, které budou utvářet podobu mezinárodního prostředí, zdroje napětí a změny, na nichž se EU bude podílet a také je podporovat v období do roku 2025 [21].

Vývojové trendy pro EU do roku 2025 budou podle autorů zprávy následující.

- **V roce 2025 bude populace EU tvořit jen 6,5% z celkových 8 miliard obyvatel Země** (97% celkového přírůstku populace v období do roku 2025 se odehraje v Asii a Africe), téměř jedna třetina obyvatel Evropy však bude mít více jak 65 let.
- Závislost unie na dovozu energetických surovin poroste, v roce 2030 bude z importu pocházet 70% veškerých surovin, **otázka energetické bezpečnosti získá na významu**. (Cílem EU je dosáhnoutí 20% podílu obnovitelných zdrojů z celkové spotřeby do roku 2020). Současně se změní geopolitická váha zemí vyvážejících ropu, kvůli většímu důrazu na diverzifikaci zdrojů, poroste váha Ruska (*díky dodávkám plynu*).
- Bez významného přílivu migrantů se začne od roku 2012 populace EU snižovat. Kromě ekonomických migrantů a válečných uprchlíků budou v budoucnu lidé utíkat také kvůli změnám klimatu. (*Počet imigrantů žijících v Evropě k roku 2009 se odhaduje na 64 milionů.*)

- Pokud budou současné trendy pokračovat beze změny i v budoucnu, **EU a USA ztratí prvenství ve výzkumu** a technologiích na úkor Číny. Je pravděpodobné, že změna imigračních politik vyspělých a rozvojových států zabrání, jednostrannému odlivu talentovaných lidí na západ, bude docházet k více vyrovnanému přesunu mezi jednotlivými regiony.

Mezi divoké karty, které by mohly utvářet příští desetiletí, zpráva řadí mimo jiné také tzv. „*Blokování EU*“, jako důsledek neschopnosti nastavení nových pravidel hospodářské správy a mechanismů politického rozhodování [21].

V oblasti velkých změn do roku 2025, dotýkajících se EU, autoři zprávy identifikovali celkem šest významných přechodů:

- **přechod k multipolárnímu světu** (*rozhodující slovo budou mít sdružení zemí, G8, G20, a jiné*) a pravděpodobně i světové vládě (*přechod od národních států k novým právně-politickým formám*),
- **politicko-kulturní změna směrem k novému univerzalizmu** (*kulturně a politicky různorodý svět bude vyžadovat nový koncept mezinárodních vztahů*),
- **velká integrovaná a globální Evropa**, zahrnující země z východních i jižních hranic unie v rámci rozšířené politiky soudržnosti⁷ může být důsledkem multipolárního světa (*v současnosti udržuje EU vztahy s více než 80 státy v jejím okolí*),
- **přechod k novému socioekologickému výrobnímu modelu**, ohledy na životní prostředí a závislost na nerostných surovinách donutí EU změnit staré způsoby výroby, spotřeby, dopravy, atd. (*vrchol těžby ropy by mohl nastat kolem roku 2025*),
- **demografická změna a aktivní stárnutí** (*mezi lety 2025 až 2050 nastane období stabilizace světové populace*), zejména v EU bude odchod do důchodu záviset na očekávané délce života a finančních potřebách jednotlivců,
- **rozsáhlá urbanizace světa a nová dynamika územního rozvoje.**

⁷ Politika soudržnosti má za cíl snižování rozdílů mezi různými regiony a eliminaci zaostalosti nejvíce znevýhodněných regionů, pomocí financí z projektů financovaných z Evropského fondu pro regionální rozvoj (EFRR), Evropského sociálního fondu (ESF) a z Fondu soudržnosti [23].

5.3.2 Evropa v roce 2040

Dokument obsahuje tři scénáře možného budoucího vývoje EU s názvy **Prázdna říše** (*The Empty Empire*), **Návrat městských států** (*Return of the City-states*) a **Obrozená Evropa** (*Renascent Europe*). Autory dokumentu a scénářů jsou Jean-Paul Fitoussi a Éloi Laurent [22].

Prázdna říše

Scénář „Prázdna říše“ se podle autorů nejvíce přibližuje realitě, **z EU se stává přeregulovaná, nedostatečně řízená „říše pravidel“** (*evropské normy a standardy pomohly vybudovat zahraniční politiku jednotného trhu, vnutit tyto normy výrobcům i spotřebitelům z celého světa*), demokracie redukované na lidská práva a principy svobodného trhu, místo geopolitické a ekonomické velmoci [22]. Mezi klíčové události scénáře patří:

- přestože je cílem unie vytvořit lepší společnou budoucnost pro všechny, samotná **politika Evropské centrální banky** dává přednost cenové stabilitě a fiskální udržitelnosti i za cenu všeobecného blaha,
- **v důsledku špatně nastavené Hospodářské a měnové unie** představuje eurozóna skupinu malých ekonomik, které spolu navzájem soutěží (*vyšší daní a rozdílnými nastaveními v sociální oblasti*) ve hře s nulovým součtem,
- Evropané se stávají obětmi snižování mezd, nízkého hospodářského růstu, zvyšování nerovností a rozebírání kolektivních ochran (*Daňová konkurence je situace, ve které se vlády snaží konkurovat snižováním daní.*),
- tato „hra“ postaví proti sobě vlády a vlastní voliče, což bude dále zvyšovat rozdělení ve společnosti. **Výše zmíněné trendy povedou ke značnému narušení demokracie, rozpadu společnosti** (*V průběhu posledních třiceti let se růst HDP na obyvatele začal postupně stagnovat, zvětšily se příjmové nerovnosti a příjmy z práce se snížily.*) [22].

Návrat městských států

Druhý scénář „Návrat městských států“ se zaměřuje na **koncentraci bohatství, technologií, kvalifikované pracovní síly, služeb a populace ve městech**, spolu s vytvořením jednotného trhu v 80. letech minulého století se tento trend ještě více urychlil. Současné metropole, tak mají vliv i za hranicemi státu. Soustředění velkého bohatství a urbanizace dopomohly těmto městům dostat se do čela ekonomické i politické scény (*V EU je přes 41 regionů, jejichž HDP dosahuje více jak 125% průměrné hodnoty v unii, ze všech vyspělých zemí jsou v EU*

největší rozdíly mezi jednotlivými regiony, nejchudší regiony nedosahují ani 50% hodnoty průměrného HDP a nejbohatší i 253%.) [22].

Mezi klíčové události scénáře patří:

- regionální a lokální samosprávy bohatých měst (*regionů*) se budou snažit o reinvestování většiny vybraných daní na svém území, začnou stále více konkurovat sousedním regionům.,
- „*nenasytná*“ města, budou využívat všech dostupných zdrojů (*finančních, lidských, životního prostředí*) ze svého okolí pro svůj vlastní prospěch, což bude zvyšovat riziko jejich odtržení se od okolí,
- politická decentralizace řízená trhem,
- ve velkých metropolích budou žít jen boháči a vysocí státní příslušníci, kteří si to budou moci dovolit, střední třída bude vytlačena na okraje těchto metropolí (*příkladem podobně dynamického rozvoje je Londýn*),
- **růst nároků a požadavků na autonomii těchto metropolí.** (*Tyto snahy se objevují v zemích, kde některé regiony trpí dlouhodobou ekonomickou stagnací a doplácí na to především bohaté oblasti, z jejichž výdělků jsou dotovány*) [22].

Vývoj tímto směrem by vedl k neúměrnému hromadění majetku a moci, desertifikaci, přesídlení chudého obyvatelstva a vytvoření neformální ekonomiky [22].

Obrozená Evropa

Třetí scénář „*Obrozená Evropa*“ je optimistickým scénářem, představuje **obnovení společné evropské identity a EU, jako politického projektu**. Popisuje úsilí členských států dosáhnout udržitelného rozvoje a sociální spravedlnosti. Nový cíl nastavený politickou reprezentací bude mít za cíl obnovit původní smysl ekonomické a politické integrace, vytvořením pseudo-federálního zřízení [22]. Mezi klíčové události scénáře patří:

- **definování a zajištění veřejného blaha** (*zaměstnanost, makroekonomická stabilita, rozvoj a sdílení znalostí, energetická nezávislost a prosazování udržitelného rozvoje*), které znamená reformu politického projektu podpory hospodářské integrace v Evropě, tento krok umožní vybudovat na úrovni EU velký politický a ekonomický stát.

- klíčovými změnami bude vytvoření ekonomické suverenity zacílené na proaktivní makroekonomickou politiku, strategie růstu založené na zvyšování produktivity (*inovací a kvalifikace*) a udržitelnosti životního prostředí, snižováním emisí,
- **mobilita znalostí v EU** prostřednictvím mladých lidí (*studentů, učňů*) pomohla učinit velký pokrok v sociální oblasti a vytvoření evropské pracovní síly [22].

5.4 Středisko bezpečnostní politiky

Oblast České republiky reprezentují prognózy vytvořené v rámci činnosti Střediska bezpečnostní politiky (*pracovní skupina Centra pro sociální a ekonomické strategie, dále jen SBP*), **Současná situace a budoucí vývoj Evropy do roku 2020 s výhledem 2050 a Tři scénáře o budoucnosti světa, EU, ČR** [24], [25].

5.4.1 Současná situace a budoucí vývoj Evropy do roku 2020 s výhledem 2050

Příspěvek ze sborníku se soustředí na popsání současné situace Evropy a jejího dalšího možného vývoje, autory příspěvku jsou Věra Řiháčková a Tomáš Weiss [24].

Budoucí vývoj EU bude, podle autorů charakteristický následujícími skutečnostmi.

- V současnosti **EU zažívá krizi sociálních systémů**, nelze očekávat zvýšení porodnosti, zároveň ani to, že migrace bude dostatečným zdrojem kompenzujícím stárnoucí pracovní sílu, díky růstu nedůvěry vůči přistěhovalcům a problémům s jejich integrací do společnosti (*do roku 2050 se sníží populace EU přibližně o 10 milionů*).
- **Krise multikulturalismu** povede k nárůstu populismu a nacionalismu. (*Největší muslimské komunity žijící v Evropě se nacházejí v Německu a Francii, přičemž problémy s integrací těchto menšin se objevují ve druhé a třetí generaci migrantů.*)
- Do roku 2020 by mělo dojít k **užší a intenzivnější spolupráci mezi jednotlivými zpravodajskými službami členských států**, úspěšné teroristické útoky mohou tyto tendence významně urychlit.
- Hloubka ekonomické integrace bude souviset s rychlostí rozšiřování unie směrem na východ, vzájemná konkurence způsobená rozdílným nastavením daní mezi členskými státy bude vyžadovat sjednocení fiskální politiky a přímých daní, je ale velmi nepravděpodobné, že EU dokáže dosáhnout shody. **Na společnou měnu v budoucnu přistoupí většina členských států**, včetně těch, které mají vyjednanou výjimku, jako Švédsko, Dánsko a Velká Británie.

- Je velmi nepravděpodobné, že by se Turecko stalo členem EU, zejména kvůli odlišné kultuře, hodnotám a nevyřešené situaci na Kypru. Problém snižování vlivu na nečlenské státy balkánského poloostrova se bude zvyšovat, pokud nebude ze strany unie stanoven závazek přijmout tyto země.
- Úroveň výzkumu v EU bude i v budoucnu na vysoké úrovni, a je pravděpodobné zvyšování investic do vědy a výzkumu [24].

Základním kamenem bezpečnosti Evropy je NATO a v příštích desetiletích se tento trend nezmění, EU nebude vytvářet obranu nezávislou na současné alianci. Trend profesionalizace armád menších členských států, povede k jejich úzké specializaci. **Nízké výdaje na obranu předznamenávají také zaostávání v oblasti výzbroje a vojenských technologií celé EU.** V blízké budoucnosti bude hrozba útoku na členský stát EU nepravděpodobná, naopak vážnými hrozbami budou terorismus, šíření zbraní hromadného ničení, přerušení dodávek energetických surovin a nekontrolovatelná imigrace [24].

Vztahy mezi USA a EU budou vyváženější a pragmatičtější, důležitost Evropy se pro USA v globálním měřítku snižuje, charakteristická bude snaha USA vytvořit z NATO globální organizaci. Do roku 2020 bude pro **EU ve vztahu k Rusku** charakteristická snaha unie snížit závislost na dovozu energetických surovin, **konflikty s ruskými zájmy v oblasti Kaspického moře, střední Asie** a ústupky vůči Rusku. Postavení Ruska vůči EU bude s rostoucí diverzifikací surovinových zdrojů slábnout, i díky demografickému poklesu pak bude postupně ztrácet svoji pozici. **Blízký východ a severní Afrika**, tzv. islámský svět, představuje konfliktní oblast pro 21. století, tyto regiony budou i nadále prioritou spíše pro bývalé evropské koloniální mocnosti, které zde mají své zájmy. EU bude nadále rozvíjet koncept „*soft power*“ [24].

5.4.2 Tři scénáře o budoucnosti světa, EU, ČR

Dokument obsahuje scénáře možného budoucího vývoje v období do roku 2030, vybrané scénáře jsou zaměřené na vývoj světa a EU. **Evropa ve světě bez Západu - pohled z roku 2030** představuje pohled na světové dění, jeho autorem je Miloš Balabán, **Starý kontinent čelící novému řádu** se pak soustřeďuje na vnitřní vývoj unie, autorem je Libor Stejskal [25].

Evropa ve světě bez Západu

Tento retrospektivně sepsaný scénář je založen na několika klíčových trendech, jejichž působení v budoucnu předpokládá, konkrétně jde o tyto trendy:

- snižování a oslabování pozice Západu v systému globální vlády, zvyšující se vliv nezápadních států,
- oslabování vazeb mezi USA a Evropou v oblasti bezpečnosti, NATO,
- vznik krize eurozóny, demokracie a vládnutí uvnitř EU [25].

Klíčové události scénáře:

- **nárůst vlivu nezápadních států na mezinárodní dění pomohlo jejich lepší vyrovnaní se s globální finanční krizí**, která nejvíce postihla právě vyspělé západní země,
- úspěchem nových aktérů bylo zahájení procesu „*zrovnoprávnění*“, snaha seskupení nových tahounů globální ekonomiky BRICS (*Brazílie, Rusko, Indie, Čína a Jižní Afrika*) vedla k přenesení hlavní světové role z G8 (*sdružující západní země a Rusko*) na sdružení zemí G20 a získání větších pravomocí v mezinárodních organizacích, Mezinárodním měnovém fondu a Světové bance,
- dlouhotrvající hospodářská krize ve 20. letech 21. století v USA umocněná skutečností, že vydávání nových peněz již nevytvářelo zisk ale ztrátu, způsobila odliv investic do perspektivnějších oblastí, váha dolaru klesla,
- **nejzávažnějším následkem této krize bylo snížení rozpočtu armádě a tím i jejich vojenských schopností**. Tato skutečnost se dotkla i Evropy, kde byla omezena přítomnost amerických vojsk,
- **rozvinutí tří krizí uvnitř unie** (*Krizí eurozóny v podobě hrozících bankrotů středomořských států, způsobenou rozdílným nastavením jednotlivých ekonomik členských států. Krizí vládnutí, která byla charakteristická tahanicemi o to, kdo má pravomoci rozhodovat. Krizí demokracie, která se projevovala zvyšující se popularitou euroskeptických a populistických stran, byla doprovázena snahami o vystoupení některých zemí z unie.*) EU nakonec všechny krize překonala,
- **dlouhodobé spory uvnitř NATO týkající se postojů a zájmů jednotlivých členů v aktuálních bezpečnostních krizích způsobily jeho neakceschopnost** (*stabilizace Pákistánu a Jemenu USA, konflikt mezi Makedonií a Kosovem, Blízkovýchodní válka o vodu, které se účastnilo Turecko*),

- migrační krize, vyvolaná změnami klimatu a energetická krize, související s válkou na Blízkém východě, nastartovaly úspěšné snahy o větší integraci sil a politik uvnitř EU,
- **myšlenka vytvoření společné Evropské armády byla v důsledku stahování vojsk USA uvedena do praxe. NATO se transformovalo v „Transatlantickou bezpečnostní radu (TASC)“ a přeměnilo se tak ve volnější organizaci, tento vývoj akcentoval dlouhodobé oslabování vztahů, na který mělo vliv mimo jiné i rozdílné etnické složení obyvatel, v EU rostoucí vliv muslimské menšiny a v USA zejména hispánské menšiny,**
- reforma OSN z ní učinila federaci sdružující regionální mocnosti (*EU, TASC, ASEAN, Africká unie, a jiných*), organizaci schopnou předcházet konfliktům [25].

Starý kontinent čelící novému řádu

Jedná se opět o retrospektivně psaný scénář zaměřený na vnitřní vývoj EU, který sleduje následující trendy:

- zhoršující se klimatické podmínky a nešetrné nakládání se životním prostředím,
- zvětšující se propast mezi bohatými a chudými, politický úpadek,
- rozpad veřejného prostoru a snižující se sociální soudržnost [25].

Klíčové události scénáře:

- **za posledních dvacet let, došlo v EU k upevnění mezinárodního politického vlivu a udržení zdravé ekonomiky,** dříve pomalá a neefektivní unie se díky několika krizím (*krize eurozóny, vládnutí a demokracie*) dokázala semknout a adekvátně reagovat na nastalé problémy v režimu krizového řízení,
- nejcitelnější dopad na Evropu měla kromě společenského vývoje, **změna klimatu.** Dopady globálního oteplování se projeví v celé Evropě, i když ne tak silně jako v jiných částech světa (*mizející tundra na severu, vysychání říčních toků, mimořádně suchá léta a změny v rozložení srážek přetvořily ráz krajiny*),
- **nedostatek vody znamenal zavádění omezení jejího odběru pro domácnosti, zemědělce a průmyslové podniky.** S rostoucími průměrnými teplotami se v Evropě objevila malárie. Nastal úbytek kvalitní orné půdy vhodné pro zemědělství,
- **dlouhodobý úbytek rostlinných a živočišných druhů vyvolal několik ekologických katastrof, které poškodily hlavně zemědělský sektor** (*Absence typických zimních mrazů, vymírání včelstev ale i úbytek ptáčích populací, přemnožení škůdců,*

se staly běžnou součástí života). Velké oblasti Evropy se i z důvodu nešetrného hospodaření staly pustinami, naopak města zažila velký příliv nových obyvatel z venkova,

- **v sociální oblasti došlo k rozdělení početné střední třídy na dvě skupiny**, pro první skupinu to znamenalo zvýšení příjmů a znatelné navýšení životních standardů. Druhá početnější skupina, představovaná odborně vzdělanými lidmi, začala plnit roli „*námezdní síly*“,
- **nekončící boj o pracovní místo, snižování ochrany zaměstnanců a nezáměr regulace soukromé sféry ze strany odpovědných institucí vytvořily typicky asijský model pracovního trhu**,
- nedostatek pracovních sil způsobený demografickými trendy dokázala kompenzovat jen imigrace (*Negativním efektem imigrace se stal rostoucí počet sociálně vyloučených lokalit, ghett a nárůst násilí.*),
- rozpad veřejného prostoru, snižující se sociální soudržnost velkého počtu menšin spolu s domácím obyvatelstvem, doplnil úpadek politické kultury. **Neuspokojivý stav společnosti měl však za následek i rozvoj alternativních způsobů života mimo oficiální trh a peněžní systém**, dalším pozitivním posunem je rostoucí občanská angažovanost v mnoha oblastech veřejného života [25].

5.5 Nezávislí prognostikové

Oblast nezávislých prognostiků a futurologů reprezentují dva komplexní pohledy na budoucnost. Prvním je pohled shrnutý v dílech autorů Alvina a Heidi Tofflerových, **Nová civilizace** a **Válka a antiválka**, druhým je kniha **Střet civilizací** od Samuela P. Huntingtona [26], [27], [28].

5.5.1 Nová civilizace

Futurologové Alvin a Heidi Tofflerovi se snaží ve svých knihách zachytit svět procházející dramatickými změnami, srovnatelnými svými dopady v lidských dějinách jen se zemědělskou a průmyslovou revolucí. Stěžejní myšlenkou jejich díla je vývoj lidstva neodvratně směřující ke vzniku Nové civilizace [26], [27].

Základní východiska:

- **ve své historii lidstvo doposud zažilo tři vlny** (*revoluce*), zemědělskou, průmyslovou a informační, každá z těchto revolucí proměnila dosavadní zažitá představy a způsoby života společnosti (*výroby i spotřeby, vedení války, společenského uspořádání, atd.*),
- zatím poslední **třetí vlna, charakteristická informační revolucí**, započala v první polovině 70. let minulého století, v současnosti nedošlo ani ve vyspělých západních zemích k úplné transformaci, od industriální k informační společnosti,
- charakteristické znaky třetí vlny jsou tyto: **hlavním zdrojem je poznání, demasifikace** (*opouštění masové výroby, individualizování kultury, hodnot, morálky, vznik mnohonárodnostních společností, rozbití tradičního pojetí rodiny*), **rostoucí specializace profesí** (*nezaměstnanost už není kvantitativní, problém chybějících pracovních míst ale kvalitativní, chybí kvalifikace, odbornost*), **budování informační infrastruktury, schopnost získávání a aplikace poznání**,
- přerod společnosti druhé vlny ke společnosti třetí vlny bude doprovázen konflikty, destabilizací a sociálním napětím, největší změna, kterou svět prožívá, bude jeho rozdělení na tři civilizace (*zemědělskou, industriální a civilizaci třetí vlny, informační*) [26], [27].

Nastupující svět, zvláště vyspělé západní země, které nastoupily cestu proměny jako první, budou charakteristické následujícími skutečnostmi a trendy.

- Obchodování s informacemi, inovacemi, kulturou, pokročilou technikou, softwarem, zvyšující se rychlost výměny informací, technických změn a života, to jsou typické znaky zemí 3 vlny. Tyto země zároveň vyžadují globalizaci a svět bez hranic.
- **Rozdělení společností procházejících transformací na zastánce druhé a třetí vlny**, boj o zachování „tradiční“ rodiny, pracovních míst nevyžadujících kvalifikaci, institucí průmyslové doby, masového vzdělávání, kultury, vlády většiny, národní suverenity (*nacionalismus*) a jiných.
- V oblasti společenského uspořádání bude vývoj směřovat **k polopřímé demokracii a decentralizaci**. S narůstajícím počtem menšin ve společnosti bude stále obtížnější vytvořit vládu většiny, tento trend povede k vládě menšin.

- V polovině 21. století už **národní státy nebudou hrát nejdůležitější roli** v socioekonomické oblasti (*v důsledku globalizace ztratí podstatnou část své suverenity, součástí transformace bude i proces rozpadu některých států na kmenové svazy nebo městské státy*), tuto roli převezmou nadnárodní společnosti spolupracující s vyspělými regiony a městy (*technopolemi*) [26].
- Nekontrolovatelné **šíření technologií, strojů a know-how změní globální vojenskou rovnováhu**. Státy ztratí monopol na násilí. (*Existuje vzdálená možnost, že v budoucnu by mohli mír zajišťovat soukromé „mírové“ společnosti*).
- Oživení světových náboženství a ve větší míře se objevující fundamentalismus, je důsledkem krize industriální společnosti druhé vlny. V budoucnu nebude sekularismus hrát takovou roli jako dosud, protože je to výtěžek druhé vlny.
- V oblasti vojenství se třetí vlna projevuje využitím „chytrých“ a neletálních zbraní, přesnými údery, snižováním počtu vojáků, pokročilých technologií včetně robotů, a dalších. **Svět bude rozdělen na tři vzájemně odlišné a soupeřící civilizace** (*založené na zemědělství, průmyslu a poznání*) s jinými zájmy [27].

5.5.2 Střet civilizací

Harvardský profesor a politolog Samuel P. Huntington se ve svém díle věnuje vývoji světa po skončení studené války, s koncem bipolárního světa rozděleného ideologiemi budou klíčovým faktorem určujícím identitu národních států kulturní rozdíly [28]. Huntingtonův pohled představuje komplexní civilizační paradigma, zcela nový způsob jak pohlížet na současnou globální situaci [29].

Základní východiska:

- **civilizace jsou nejširší kulturní entitou**, jsou charakteristické svými institucemi, hodnotami, vírou, způsobem života, společným jazykem, nemají přesné hranice a v průběhu času procházejí změnami, nejsou politickou entitou,
- v současnosti **existuje osm hlavních světových civilizací**: čínská, japonská, hinduistická, islámská, západní, pravoslavná, latinskoamerická a africká (*Mezi vedlejší civilizace lze zařadit například etiopskou a židovskou.*),
- vztahy mezi státy ovlivňuje jejich příslušnost k civilizaci, **každá civilizace má jeden nebo více ústředních států**, které představují základní zdroj kultury (*jedná se o nejmocnější státy*), dále **členské státy**, identifikující sebe sama jako členy určité civilizace **a příslušníky, kteří žijí v jiných zemích**,

- budoucí **světový řád bude multipolární a multicivilizační**. Nezápadní země procházejí obdobím modernizace, náboženského a kulturního obrození, důsledkem je odmítnutí západní kultury, hodnot a oslabování pozice západní civilizace v celosvětovém měřítku,
- **západ** (*reprezentovaný severní Amerikou, Evropou, Austrálií a Novým Zélandem*) **dospěl do závěrečné fáze života civilizace**, která předchází úpadku, avšak charakteristické znaky úpadku jsou už přítomny, malý hospodářský a demografický růst, morální úpadek, politická nejednotnost a oslabování pozice křesťanství ve společnosti [28].

Evropa spadá do západní civilizace a tvoří jedno z jejích dvou center, evropskými ústředními státy jsou Francie a Německo, kulturní hranice se shodují s historickými oblastmi, kde působily západní křesťanské církve, zahrnují státy západní a severní Evropy, pobaltské státy, země Visegrádu a Chorvatsko. (*Křesťanství, pluralismus, vláda zákona a individualismus jsou hodnoty vlastní a unikátní západní civilizaci.*) Budoucnost západní civilizace se bude odvíjet od toho, jestli dojde k realizaci následujících skutečností:

- do NATO budou přijaty všechny země náležící kulturně na západ,
- hospodářské, politické a vojenské integraci západních států,
- západ si udrží prvenství v oblasti vojenské i technologické, vliv na Japonsko a jižní Ameriku,
- uznání jedinečnosti západních hodnot a odmítnutí jejich univerzálnosti [28].

V budoucnosti bude největší hrozbou pro světovou bezpečnost konflikt mezi rozdílnými civilizacemi, který je pravděpodobný právě na geografických hranicích jednotlivých civilizací nebo ve chvíli kdy bude západ vojensky zasahovat na místě náležícímu odlišné civilizaci a prosazovat zde vlastní hodnoty. Další vážnou hrozbou pro západ představuje koncept multikulturalismu [28].

5.6 Komparace bezpečnostních prognóz

Z důvodu značné různorodosti analyzovaných prognóz vyplývajících z využití odlišných prognostických metod a přístupů při jejich zpracování, nabízí tato podkapitola srovnání v oblastech, které nejlépe reprezentují pohled autorů v otázkách bezpečnostního vývoje EU, jedná se o následující oblasti:

- demografie,

- oblast politické a hospodářské integrace,
- budoucí hrozby,
- bezprostřední bezpečnostní okolí.

5.6.1 Demografie

Nejčastěji zmiňovaný trend, který byl v prognózách identifikován, je stárnutí evropské populace a snižující se porodnost. NIC svou studií upozorňuje nejen na demografický pokles ve vyspělých zemích, součástí identifikovaného megatrendu „*demografické vzory*“ je i nárůst přeshraniční migrace [18]. Studie NATO zdůrazňuje fakt, že v budoucnosti bude mít tento trend přímý negativní dopad na ozbrojené složky členských států, důsledkem bude mimo jiné neudržitelnost sociálního systému a nízký hospodářský růst celé unie [20]. Zpráva vydaná Evropskou komisí naznačuje, že hospodářské dopady trendu budou záviset na očekávaném zvyšování délky života, pozdějším odchodu do důchodu a intenzitě migrace ze třetích zemí [21]. Alvin a Heidi Tofflerovi, považují trend nízké porodnosti, způsobené rozbitím tradičního pojetí rodiny a zvyšující se heterogenitu společností, za neklamný pozitivní znak postupující transformace směrem k „*Nové civilizaci*“, předpokládají, že v budoucnu povede k přehodnocení současného společenského zřízení [26].

Naopak, prognóza budoucího vývoje EU vydaná SBP nevidí v migraci dostatečný potenciál z důvodu problematické integrace cizinců [24]. Ve scénáři „*Starý kontinent čelící novému řádu*“ pak L. Stejskal vykresluje pesimistickou budoucnost integračního procesu v podobě ghett na okrajích evropských metropolí, nárůstu kriminality a dalších negativních jevů [25]. Souhlasný pohled na záležitost migrace z kulturně odlišných prostředí podává ve své knize i S. Huntington, ve světle civilizačního paradigmatu vidí prosazování konceptu multikulturalismu v západních zemích jako existenciální hrozbu [28].

5.6.2 Oblast politické a hospodářské integrace

Problému nedostatečné politické a hospodářské integrace unie se věnují autoři dokumentu Evropa v roce 2040, ve dvou ze tří scénářů možného vývoje, vedou špatně nastavené politiky a nedostatečné kompetence odpovědných evropských institucí k fragmentaci a rozdělení unie. Nevyhnutelným krokem by tedy v budoucnu mělo být vytvoření federalizované EU [22]. Snižující se roli národních států a geografických hranic v důsledku transformace třetí vlny zmiňují i Tofflerovi, pravomoci států však podle nich nepřevzou mezinárodní instituce nýbrž velké nadnárodní korporace [26].

Podle studie NIC nedávná finanční krize odhalila slabiny eurozóny, další existence EU bude tak vyžadovat po členských státech větší „*skok v integraci*“ [18]. Prognóza společnosti Stratfor nevidí největší budoucí problém v eurozóně ale v zóně volného obchodu, zájmy silných na export zaměřených zemí poškozují slabší země, ani v budoucnu ale unie nedokáže vyřešit tento rozdělovací faktor [17]. Sjednocení v oblasti fiskální politiky a daní v rámci EU neočekává ani prognóza SBP, naopak předpokládá další rozšiřování unie i eurozóny [24]. Zpráva Evropské komise pak představuje možnost budoucí rozšířené spolupráce zejména se zeměmi, které s EU sousedí, ve formě rozvojových programů [21]. Huntington v oblasti integrace identifikuje především nutnost jednoty, úzké vojenské i hospodářské spolupráce mezi západními zeměmi, jako jeden z klíčových předpokladů pokračování a obnovy postavení západní civilizace ve světě [28].

Rozšiřování unie se podle něj bude týkat jen zemí patřících kulturně na západ [28]. S tímto závěrem částečně souhlasí i prognóza SPB, podle níž, i přestože patří Turecko ke kandidátským zemím, nesdílí s Evropou stejnou kulturu, zvyky a hodnoty, což bude rozhodujícím faktorem pro jeho nepřijetí. Nové členské státy budou pocházet z oblasti východní a jižní Evropy [24]. Důsledkem rostoucí integrace uvnitř EU bude i zvyšující se spolupráce v oblasti bezpečnosti, a možné vytvoření společné evropské armády [18], [20], [24].

5.6.3 Budoucí hrozby

Většina bezpečnostních prognóz se shoduje na tom, že pravděpodobnost ozbrojeného konfliktu na území členského státu EU je velmi nízká. Velkou hrozbu však představuje nárůst popularity nacionalistických a separatistických hnutí, prognóza Stratforu vidí právě nacionalismus jako hlavní příčinu budoucí fragmentace EU, která povede k uzavírání hranic a omezování volného pohybu osobu a zboží. Budoucnost Evropy pak bude utvářena zejména bilaterálními vztahy [17]. Studie NIC poukazuje na rostoucí možnosti jednotlivců a skupin v přístupu ke zbraním hromadného ničení [18]. Studie NATO zmiňuje zejména hrozbu terorismu, organizovaného zločinu a pandemií infekčních onemocnění [20].

Scénáře „*Návrat městských států*“ a „*Prázdná říše*“ z dokumentu Evropa v roce 2040 zmiňují dvě další hrozby, první scénář vykresluje jako hrozbu zvyšující se vliv bohatých regionálních center a velkých metropolí, které by v budoucnu mohly usilovat o samostatnost. Druhý se věnuje důsledkům dlouhodobé hospodářské stagnace uvnitř unie, vedoucích až k rozpadu společnosti [22]. Scénáře M. Balabána a L. Stejskala popisují široké spektrum hrozeb od klimatických změn po vnitřní krize ohrožující stabilitu EU a vnější oslabování spojení

s USA v rámci NATO [25]. Prognóza SBP vymezuje jako největší hrozby mimo jiné nelegální migraci, šíření zbraní hromadného ničení a zastavení dodávek energetických surovin [24].

Podle S. Huntingtona bude největší hrozbu představovat právě ozbrojený konflikt mezi odlišnými civilizacemi, který může přerůst v globální konflikt, v případě EU přichází v úvahu jen střet na hranicích s pravoslavnou a islámskou civilizací [28]. Z perspektivy třetí vlny existují dvě nejzávažnější hrozby volné šíření nových technologií využitelných ve vojenství a střet společností druhé a třetí vlny [27].

5.6.4 Oblast bezprostředního bezpečnostního okolí

Budoucí vývoj v bezprostředním okolí EU je z hlediska bezpečnosti jedním ze základních faktorů ovlivňujících do velké míry vývoj samotné unie (*okolí EU je rozděleno na tři strategické oblasti USA, Rusko, Blízký východ a severní Afriku*). Vybrané prognózy zaměřující se na vývoj světa z globální perspektivy akcentují přesun moci a vlivu ze západu do Asie, budoucí vývoj tak bude, poznamenám koncem unipolárního modelu mezinárodních vztahů a vznikem nového multipolárního, nebo podle S. Huntingtona multicivilizačního modelu.

Spojené státy americké

V měnícím se světě zůstane USA významným hráčem v oblasti mezinárodních vztahů i bezpečnosti, zároveň si udrží nepatrný náskok na poli vojenských i civilních technologií [20]. Studie NIC předpokládá, že skončí období jediné světové velmoci označované jako „*Pax Americana*“ [18]. Podle Stratforu dozná změny dosavadní politika USA, čímž dojde k omezení vojenských intervencí v zahraničí, výjimku bude tvořit jen obrana Evropy [17].

Scénář M. Balabána „*Evropa ve světě bez západu*“ se věnuje možnému vývoji ve vztazích mezi EU a USA, dochází v něm k oslabování vztahů a postupnému rozpadu NATO i následných formálnějších forem spolupráce [25]. Prognóza SBP pak shodně zmiňuje, že budoucí vztahy budou poznamenány snižováním strategické důležitosti Evropy pro USA a větším pragmatismem v rámci NATO [24].

Rusko

Studie NATO předpokládá, že Rusko zůstane i v budoucnu velmocí, své postavení si udrží, i navzdory demografické krizi a zaostalému hospodářství, díky velkému množství nerostných surovin a pokroku v oblasti vojenského průmyslu a technologií [20]. Podle studie NIC

bude Rusko charakterizovat v následujících desetiletích demografická krize a rostoucí muslimská menšina [18]. Stratfor předpovídá na rozdíl od předchozích prognóz přesun moci do jednotlivých regionů federace, oslabováním centrální vlády vznikne velká krize, jaderný arzenál nebude plně kontrolován [17].

Vztahy mezi EU a Ruskem, jak poznamenává prognóza SBP budou s rostoucí diverzifikací zdrojů energetických surovin oslabovat, snižující se závislost na dovozu i populační pokles v Rusku budou přispívat k oslabování jeho role [24].

Blízký východ a severní Afrika

Prognóza Stratforu označuje tyto oblasti do budoucna jako velmi nestabilní, významného regionálního hráče bude představovat Turecko [17]. Studie NATO sdílí stejný pohled jako většina prognóz, Blízký východ bude konfliktní oblastí, největším nebezpečím pro stabilitu v regionu bude získání jaderných zbraní hned několika státy. Severní Afrika bude problematickou oblastí z hlediska šíření a obchodu se zbraněmi [20]. Negativní vliv radikálních islamistů na stabilitu v oblasti zmiňuje studie NIC, země vyvážející ropu budou nuceny diverzifikovat své ekonomiky z důvodu snižování tržních cen. Největší hrozbou by bylo získání jaderné zbraně Íránem [18].

Zájmy EU ve vztahu k těmto regionům budou primárně na jednotlivých členských státech, zejména se bude jednat o prosazování zájmů bývalých koloniálních mocností, ovšem i prognóza SBP, zde označuje Blízký východ jako konfliktní oblast 21. století [24].

Dílčí závěr

Vybrané dlouhodobé prognózy zaměřující se na oblast bezpečnostního vývoje EU jsou rozděleny podle prostředí, z kterého pocházejí a spadají tedy do pěti oblastí: americké zpravodajské agentury, NATO, evropské instituce, středisko bezpečnostní politiky a nezávislé prognostikové. Jednotlivé prognózy se mezi sebou liší ve svém rozsahu a časovém horizontu předpovědí jak uvádí tabulka (Tab. 6).

Komparace prognóz je provedena v oblastech demografie, integrace, budoucích bezpečnostních hrozeb a bezprostředního bezpečnostního prostředí EU, které nejlépe vystihují komplexní pohled jednotlivých dokumentů na problematiku budoucího bezpečnostního vývoje EU.

Tab. 6. Přehled dlouhodobých prognóz.

Název dokumentu	Horizont prognózy	Autor/pracoviště	Rok vydání	Rozsah	Dostupnost
Decade forecast 2015-2025	2025	kolektiv autorů/ Stratfor USA	2015	12 s.	Online
Global Trends 2030	2030	kolektiv autorů/ NIC USA	2013	137 s.	Online
Future Security environment	2025	kolektiv autorů/ NATO ACT	2007	149 s.	Online
The World in 2025	2025	kolektiv autorů/ European Commission	2009	28 s.	Online
The New Global Puzzle: What World for the EU in 2025	2025	kolektiv autorů/ Institute for security studies EU	2006	250 s.	Online
Europe in 2040: three scenarios	2040	Jean-Paul Fitoussi, Éloi Laurent/ OFCE	2009	20 s.	Online
Divided world: the struggle for primacy in 2020	2020	Mark Leonard, hlavní autor/ Centre for European Reform	2007	54 s.	Online
DCDC Global Strategic Trends Programme 2007-2036	2036	kolektiv autorů/ DCDC, Department of Defence UK	2007	91 s.	Online
Současná situace a budoucí vývoj Evropy do roku 2020 s výhledem do 2050	2020 (výhled do 2050)	Věra Řiháčková, Tomáš Weiss/ SBP	2006	20 s.	Online
Tři scénáře o budoucnosti světa, EU, ČR	2030	Miloš Balabán, Libor Stejskal, Antonín Rašek, Jakub Kašík/ SBP	2010	21 s.	Online
Alliance Reborn: An Atlantic Compact for the 21st Century	2100	Daniel Hamilton/ The Washington NATO Project	2009	69 s.	Online
Future Impacts of Climate Change across Europe	2100	Arno Behrens, Anton Georgiev, Maelis Carraro/ CEPS EU	2010	27 s.	Online
Nová civilizace	neurčeno	Alvin Toffler, Heidi Toffler	1995	126 s.	Kniha
Válka a antiválka	neurčeno	Alvin Toffler, Heidi Toffler	1993	303 s.	Kniha
Střet civilizací	neurčeno	Samuel. P. Huntington	1997	442 s.	Kniha

6 ALTERNATIVNÍ SCÉNÁŘE BEZPEČNOSTNÍHO VÝVOJE

Tři alternativní scénáře možného budoucího vývoje EU byly vytvořeny na základě obecného postupu navrženého v teoretické části diplomové práce (*viz. podkapitola 3.9 Scénáře*). Aplikace metody scénářů se podle tohoto postupu skládá celkem z pěti kroků: definice a charakteristika zkoumané oblasti, určení hybných sil, stanovení událostí, projektování hybných sil a příprava scénářů.

Ohraničení a charakteristika EU byla podrobně vypracována ve 4. kapitole (*viz. kapitola 4. Evropa na počátku 21. století*). Mezi vybrané hybné síly ovlivňující bezpečnostní vývoj EU ve scénářích patří:

- míra politické integrace,
- hospodářský rozvoj,
- vývoj bezprostředního bezpečnostního prostředí.

První scénář s názvem **Evropa národních států** sleduje budoucí vývoj EU z pohledu politické integrace mezi jednotlivými členskými státy. Unie v něm čelí souběhu několika krizí (*krize politická, uprchlická a bezpečnostní*), na které nedokáže adekvátně reagovat, což je důsledkem stále většího politického rozdělení a fragmentace. Nárůst politických preferencí krajně pravicových stran a hnutí má destruktivní účinky pro evropský integrační projekt.

Druhý scénář s názvem **Eurasijská unie** popisuje vývoj EU z perspektivy hospodářského rozvoje. Prohloubení vztahů s USA umožňuje růst ekonomiky a vytváří tak vhodné prostředí pro další integraci členských států. Následné krize již unii vnitřně neoslabují. Z pohledu vnějšího pozorovatele se z EU stala světová ekonomická a politická velmoc, prosazující svou sílu především pomocí diplomacie, která klade velký důraz na energetickou soběstačnost a udržitelný rozvoj.

Třetí scénář s názvem **Severoatlantické společenství** nahlíží na možný vývoj v udaném období z hlediska vývoje v bezprostředním bezpečnostním prostředí. Silný svazek v rámci NATO mezi Evropou a USA pomáhá zajišťovat bezpečnost, napětí ve vztazích s Ruskem pomohlo zaostávajícím evropským armádám napravit léta snižování stavů lidí i techniky.

Sepsané scénáře sledují budoucí vývoj EU v horizontu do roku 2030, počátečním bodem každého scénáře je 23. červen 2016, den referenda o setrvání Spojeného království v unii.

6.1 Evropa národních států

Z historického hlediska bude v budoucnu právě Brexit (*referendum o vystoupení Spojeného království z EU*), brán jako zlomový bod, okamžik kdy se veškeré úsilí několika poválečných generací začalo hroutit. Ve svobodném referendu si Britové vybrali svou vlastní cestu, toto čistě politicky motivované rozhodnutí sebou však přineslo větší rozdělení než by se mohlo na první pohled zdát. Unie ztratila značnou část cenného vlivu na světové ekonomické i politické dění a velmi výkonného přispěvatele do společného rozpočtu, avšak pravděpodobně největší ztrátou bylo rozbití vize jednotné Evropy.

Patrně nejbouřlivější reakcí na výsledky referenda a silným symbolem nesouhlasu se staly masové demonstrace v Edinburghu, předsedkyně Skotské národní strany a premiérka skotského parlamentu Nicola Sturgeonová prohlásila, že se zasadí o setrvání Skotska v unii, i kdyby to mělo znamenat rozpad Spojeného království. Velká Británie si v následujících měsících před oficiálním vystoupením vyjednala s unií bilaterální smlouvy po vzoru Švýcarska a stala se členem Evropského sdružení volného obchodu. Skotsko díky referendu vyhlásilo samostatnost a přičlenilo se k Evropské unii.

Rozpad Velké Británie byl jen důsledkem dlouhodobějšího trendu, který předznamenával pomalý posun v oblasti politického spektra doprava na úrovni jednotlivých národních vlád a způsoboval mimo jiné i snahy Katalánska, Baskicka a dalších regionů získat samostatnost. **Vzestup nacionalistických hnutí** se stal odpovědí na stále větší přenášení pravomocí od národních států směrem k Evropské komisi a parlamentu. Zdaleka největším jablkem sváru byla otázka zavedení společné unijní azylové politiky jako reakce na Blízkovýchodní uprchlickou krizi.

Evropští lídři nedosáhli konsenzu ani ve chvíli, kdy dlouhodobé sucha a neúroda v subsaharské Africe, způsobené klimatickými změnami uvedly do pohybu miliony uprchlíků. OSN odhadla **počet uprchlíků směřujících do EU na 2 až 3 miliony**. Nedostatečně personálně i materiálně vybavený Frontex nedokázal tuto vlnu na španělských a italských březích zastavit. Sousední země proto začaly uzavírat své hranice. Státy Visegrádské čtyřky spolu s Rakouskem na následujícím summitu jednohlasně odmítly zavedení nové azylové politiky, která měla nastalou situaci vyřešit přenesením dalších pravomocí na unijní instituce.

Napjatou situaci hrozící humanitární krizí vyřešilo až **rozdělení migrantů mezi země západní Evropy** na základě dohody, v čele těchto států stála Francie, Německo a Švédsko. Kromě vypořádávání se s uprchlickou vlnou a politickými neshodami, zažívala unie v první

polovině 20. let ještě krizi bezpečnosti. **Přetížené zpravodajské a bezpečnostní složky** jednotlivých států nedokázaly úspěšně bránit rostoucímu násilí, páchaném organizovanými zločineckými a teroristickými skupinami, jejichž příslušníci pocházeli často ze stejných zemí jako uprchlíci, tedy států Blízkého východu a Afriky.

Indikátorem stavu evropské společnosti se staly odpovědi veřejnosti na stále častější a brutálnější násilí páchané ze strany teroristů, počínaje organizovanými atentáty, na významná symbolická místa, kterými se staly budova Evropského parlamentu, Eiffelova věž a Svatopetrské náměstí ve Vatikánu, po střelbu jednotlivců nebo poněkud pragmatičtější využívání osobních aut jako zbraní. Veřejné deklarace plné slov o odhodlání bojovat tak ustoupily ve prospěch samozvaných domobran pocházejících z řad extremistických organizací. **Všeobecná atmosféra strachu ve společnosti** a pocit nebezpečí pak v očích společnosti legitimizovaly použití i nepřiměřených prostředků k sebeobraně. Legislativní změny týkající se omezení prodeje zbraní a nebezpečných látek přijaté evropským parlamentem v reakci na celou situaci měly naneštěstí pouze odkladný účinek.

Stěžejní událostí pro další vývoj Evropské unie se staly **prezidentské volby ve Francii**, kde jednoznačně zvítězila zástupkyně krajní pravice, Marine Le Penová za Národní frontu. Stejným výsledkem skončily parlamentní volby ve Švédsku, kde se stal ministerským předsedou Jimmie Åkesson, z nacionalistické strany Švédští demokraté. Tyto výsledky představovaly reakci na dlouhodobé problémy s kriminalitou a nezvládnutou imigrační politikou unie, na kterou doplácely jednotlivé členské země. Cíl těchto „nových“ politických subjektů byl jasný, omezit přistěhovalectví a získat větší nezávislost na Evropské unii. Švédsku se tak spolu s Dánskem, které bylo dříve v západní Evropě dlouhodobě osamoceno ve svém přístupu k imigraci, podařilo vyjednat výjimky v oblasti migrace a kontroly státních hranic.

Druhou polovinu 20. let poznamenalo především **francouzské referendum o setrvání v unii**, jehož výsledky představovaly definitivní konec nadějí na silnou unii s mezinárodním dosahem. Rozhodující slovo v Evropské unii získalo Německo, stalo se hospodářsky a politicky nejsilnějším členským státem, který do značné míry rozhoduje spolu se západoevropskými zeměmi o budoucím směřování evropského integračního projektu.

Nedostatek příspěvků do společného unijního fondu, způsobený odchodem dvou nejrozvinutějších ekonomik značně omezil prostředky regionálních rozvojových programů a nakonec si vyžádal i jejich úplné zrušení, následkem čehož se po dvou desetiletích opět začaly zvětšovat rozdíly mezi západní a východní Evropou. Ekonomické problémy unie, projevující se dlouhodobou hospodářskou stagnací a odchodem významných zahraničních investorů do

bezpečnějších zemí se odrazily i v poklesu životní úrovně, nedostupnosti vzdělání a zdravotní péče, to vše v důsledku zvyšujících se nákladů na integrační programy migrantů a investice do bezpečnosti. Ovšem větší propad zažily státy východní Evropy, které patřily mezi čisté příjemce unijních prostředků.

Unie se ani na konci druhého desetiletí nedokázala vyrovnat s následky, které způsobil souběh politické, uprchlické a bezpečnostní krize. **Rostoucí role Německa** a stále větší rozdělení mezi jednotlivými členskými státy způsobené odlišným politickým směřováním paralyzovalo unijní instituce a způsobilo jejich neakceschopnost.

V roce 2030 je Evropská unie fragmentovaná, bez Anglie a Francie, představuje spíše Německou unii, nacionalistické hnutí napříč Evropou dosud neztratily na síle, Evropský parlament jako instituce nefunguje, unie přežívá jen díky přílišné ekonomické provázanosti jednotlivých států a zóně volného obchodu, jakékoliv další naděje na postupnou integraci Evropy selhaly. V mezinárodním měřítku unie postupně ztratila svůj politický i hospodářský vliv.

6.2 Eurasijská unie

Červnové referendum o vystoupení Spojeného království z Evropské unie se sice odehrálo ve vypjaté atmosféře, ale od samého počátku nemělo naději na úspěch, což dali zřetelně najevo i britští občané. Daleko důležitější událostí se stalo **přijetí a ratifikace smlouvy o Transatlantickém obchodním a investičním partnerství** se Spojenými státy americkými.

Vytvoření transatlantické zóny volného obchodu dopomohlo Západu k **zastavení přesunu světového hospodářského centra do Asie** a vyrovnání se progresivním asijským ekonomikám. Harmonizace některých technických norem, technologických standardů, důrazy na ochranu životního prostředí a pracovně právní ochranu pomohly nastavit a prosazovat společné západní hodnoty po celém světě.

Velké investice a nová pracovní místa dopomohla na obou stranách Atlantiku k hospodářskému oživení, v unii pak zejména exportně zaměřeným státům. Růst, který následoval dlouhodobé období stagnace, se pozitivně promítal do politické situace a ochotě jednotlivých členských zemí investovat do společného evropského projektu nemalé finanční částky i politický kapitál.

Relativně krátké období hospodářského rozkvětu tak umožnilo získat konsenzus členských zemí na **vytvoření společné evropské zpravodajské agentury**, platformy pro spolupráci a sdílení informací, jako odpovědi na problémy s islámským fundamentalismem. Tento zpočátku kontroverzní krok, však umožnil bezpečnostním složkám efektivněji sledovat aktivity osob podezřelých z terorismu a přes značnou počáteční nedůvěru zabránit i několika teroristickým útokům plánovaným na významných místech.

Na počátku 20. let zasáhla Evropskou unii energetická krize, která jen zvýraznila její rostoucí závislost na dovozu surovin ze třetích zemí, neshody s Ruskem o dalším směřování Ukrajiny, Gruzie a Moldavska spolu s konflikty v oblasti Blízkého východu se odrážely v rostoucích cenách klíčových energetických surovin, ropy a zemního plynu. Naplno však krize udeřila, až ve chvíli kdy **Rusko odstavilo své plynovody** a ochromilo tím Evropu. Unie se tak ocitla bez dodávek, které nedokázala plně kompenzovat ani nově dováženým břidlicovým plynem ze Spojených států. Vyčerpáním rezervních zásob byla unie donucena jednat a z pozice slabšího přijmout kompromisní ujednání o zastavení sbližování se s těmito třemi post-sovětskými zeměmi výměnou za obnovení dodávek strategických surovin. Sjednání dohody však nepřineslo ani jednu z očekávaných záruk, že se situace nebude opakovat.

Prezident unie Jean-Claude Juncker v reakci na nově uzavřenou dohodu prohlásil: „*Nebudeme věčně ustupovat ruským zájmům, je naší povinností zasazovat se o dodržování lidských práv a demokratických hodnot nejen doma ale i ve světě.*“ **Novým cílem**, který podpořil evropský summit, **se stal desetiletý plán podpory obnovitelných zdrojů**. Vyhlášení nových regionálních dotačních programů na výzkum a zavádění technologií podporujících udržitelný rozvoj, posunulo Evropskou unii na světovou špičku v oblasti ekologie.

Období po Rusko-evropské krizi se stalo jedním z mála okamžiků dějin, kdy se evropští lídři dokázali semknout, obraz společného nepřítele na čas zastínil trvajících neshody. Možná právě tento okamžik, byl klíčovým pro další vývoj, protože došlo k dalšímu **rozšiřování unie**, **mezi nově přijatými členskými státy byla Černá Hora, Makedonie a Turecko**.

Vstupem Turecka do unie se však dostala do popředí otázka autonomního Kurdistanu, tuto myšlenku podporovali zejména Kurdové žijící v Evropě. Zasazovali se také o narovnání postavení své menšiny, která s ukončením bojů v Sýrii a Iráku v polovině 20. let, získala v okolních státech značnou míru autonomie srovnatelnou s federativním zřízením, jen v Turecku byla vytlačena na okraj společnosti. Rostoucí **národní sebevědomění a podpora prokurdských stran** většinovou společností vyústily v krizi. Předpoklad evropských lídrů o stabilizační roli Turecka na Blízkém východě se tak nevyplnil.

Vládní strana AKP (*Strana spravedlnosti a rozvoje*) pod tlakem Evropské komise sice vyhlásila referendum, aby snížila napětí mezi Kurdy a majoritní společností, nakonec ale sama nerespektovala jeho výsledky, které se vyslovily pro vznik autonomního regionu uvnitř Turecka. Krveprolití a vleklé občanské válce zabránila jen rychlá reakce evropské diplomacie, což pomohlo vytvořit autonomní kurdský region, který zůstal součástí Turecka.

Na konci 20. let zvolnilo dosavadní tempo hospodářského růstu, což mělo negativní důsledky pro státy jižní Evropy, které těží převážně z cestovního ruchu, naštěstí se ale už neopakoval řecký scénář, který by měl negativní dopady na celou eurozónu.

Téměř dvě desetiletí trvajícím růstem hospodářského a politického vlivu evropských států na regionální i světové úrovni vedl k destabilizaci východní Evropy, šíření západního způsobu života a myšlenek způsobilo prodemokratické demonstrace v Bělorusku a na Ukrajině, které zakrátko přerostly v ozbrojené lidové povstání. Svržení legitimních proruských vlád následovala ostrá reakce Moskvy vůči Evropské unii, jejímž výsledkem bylo propuknutí vleklých bojů mezi prozápadními a proruskými povstanci. Evropští lídři reagovali finanční i politickou podporou povstalců zároveň však odmítli jakékoliv vojenské řešení těchto konfliktů a trvali na zahájení mírového procesu, který nakonec s velkými obtížemi začal.

Roku 2030 představuje Evropská unie v mezinárodním měřítku silného politického a ekonomického hráče. Hospodářský růst a krize přispěly k větší integraci a přenášení pravomocí členských států na evropské instituce. Postupný přechod na obnovitelné zdroje energie vyřešil závislost na dovozu energetických surovin a posílil postavení unie vůči Rusku a zemím OPEC.

6.3 Severoatlantické spojení

Výsledek referenda o setrvání Spojeného království v unii ukázal, jak **hluboké rozdělení panuje uvnitř britské společnosti**, 51% hlasů pro setrvání a 49% hlasů pro odchod. Svým způsobem odráželo toto referendum i celkový stav evropské společnosti, která byla rovněž rozdělena v otázce dalšího směřování evropské integrace. I přes rozdílné názory evropských lídrů a značně odlišné ekonomické zájmy, které se projevovaly při řešení migrační krize, byla unie v otázkách obrany proti ozbrojené agresi jednotná.

Varšavský summit Severoatlantické aliance potvrdil, že odpovědí na posilování ruské vojenské přítomnosti na východních hranicích bude **nasazení aliančních jednotek o síle dvou**

brigád v Pobaltí. Dále také vytyčil nové cíle v oblasti spolupráce s Evropskou unií a posílení spolupráce se Švédskem, Finskem a Gruzii. Pozitivním se stal i **závazek evropských zemí navyšovat postupně své obranné výdaje.** Závěry summitu odsuzující jednání Ruska na Ukrajině, pak vyvolaly zvýšený počet leteckých incidentů a intenzivní vojenská cvičení na ruské straně.

Klíčovou událostí pro bezpečnost a další pokračování americké přítomnosti v Evropě se staly **prezidentské volby ve Spojených státech,** kde vyhrála Hillary Clintonová, stala se tak první americkou prezidentkou. Ve svém inauguračním projevu potvrdila, že Spojené státy budou i v budoucnu podporovat evropské spojence. Což se potvrdilo jako zásadní v otázce pokračujících ruských snah o znovuzískání kdysi ztracených sfér vlivu.

Bezpečnost západních zemí začalo však ohrožovat stále **autoritativnější vystupování tureckého prezidenta Erdoğana,** který rozhodl o vojenské intervenci do Sýrie v rámci boje proti kurdským separatistům ze zakázané strany PKK (*Strana kurdských pracujících*). Turci bez většího odporu dobyli strategické oblasti podél svých hranic, aby zabránili spojení rozdělených kurdských kantonů do jednoho celku, který by se táhl po celé jižní hranici Turecka se Sýrií. Naštěstí sice nedošlo ke střetu ruských nebo syrských sil s tureckými silami, nadále ale docházelo ke zvyšování napětí v regionu.

Neshody mezi Ankarou a Evropskou unií v otázkách spojených s bezvízovým stykem a otevíráním novým přístupových kapitol, označované Turky jako účelové zdržování a neplnění smluvních závazků vyústilo v **jednostranné odstoupení turecké strany od dohody o navracení uprchlíků** z Řecka. Důsledkem znovuotevření balkánské cesty dochází k postupnému uzavírání národních hranic a zavádění hraničních kontrol. Nejednotná migrační politika jednotlivých zemí unie spolu s přetížením hlavních cílových destinací, kterými jsou pro uprchlíky Německo a Švédsko vede k vytváření uprchlických táborů nejen v Řecku ale i po celé trase balkánské stezky. Provizorní řešení lídrů evropských zemí s cílem stabilizovat situaci však jen přeneslo odpovědnost na státy střední a jižní Evropy, kde se nacházely přeplněné uprchlické tábory.

První polovina 20. let, se tak stala pro Evropskou unii, obdobím pro zvládání důsledků uprchlické vlny, největší uprchlická krize v dějinách spojené Evropy vedla k harmonizaci rozdílných politik, které se vyznačovaly zpřísněním požadavků pro udělení azylu. Pod tlakem došlo také na posílení pravomocí a početních stavů agentury Frontex.

Zvyšující se ruská vojenská aktivita v Barentsově moři, která ohlašovala počátek regulérního boje o sporné území se zdroji nerostných surovin a další střety ve vzdušném prostoru nad Baltem, posouvaly stále více veřejné mínění v severských státech, Švédsku a Finsku, ve prospěch vstupu do Severoatlantické aliance. Veřejný diskurz pak vedl k vyhlášení referend o dalším směřování těchto zemí, které jen potvrdily podporu pro tento krok.

Švédsko a Finsko tedy z důvodů zajištění větší bezpečnosti na svém území z dlouhodobého hlediska i přes odpor Ruska **vstoupily do Severoatlantické aliance**, čímž slovy nového ruského prezidenta ohrozili bezpečnost Ruské federace. Odpovědí se stalo uvalení sankcí na dovoz zboží vůči Finsku a Švédsku a zintenzivnění propagandistické „války“ nasměřované proti členským státům aliance ve východní Evropě. Aliance se tak musela jasně vymezit a zasáhnout proti této propagandistické činnosti. **Následující období ve vztazích mezi Ruskem a Západem v mnohém připomínalo studenou válku.** Zlepšující se vojenské schopnosti aliance, které byly důsledkem svědomitého investování do obrany a vojenského výzkumu, se staly důležitým faktorem, jenž byl zodpovědný za snižování rizika přímého vojenského střetu mezi dvěma stále nejmocnějšími světovými hráči.

Konec 20. let v Evropě byl ve znamení křehké stability, Evropská unie překonala krizové období způsobené konflikty na Blízkém východě, které skončilo návratem syrských a iráckých uprchlíků do vlasti. Paradoxně a navzdory všem předpokladům nedošlo ke zhroucení schengenu i přes zvýšená bezpečnostní opatření u státních hranic.

Evropa v roce 2030 představuje stabilní oblast a to zejména díky existenci Evropské unie a Severoatlantické aliance, činnost těchto dvou organizací garantuje bezpečnost na celém kontinentu. Četné krize, které nastaly v uplynulých letech, ve svém důsledku pomohly zintenzivnit spolupráci mezi členskými zeměmi. Stabilní financování evropských armád pomohlo udržet alianci jako nejsilnější a nejakceschopnější vojenský pakt na světě.

Dílčí závěr

Scénáře představují prognostickou metodu, jejímž cílem je popis průběhu možného budoucího vývoje. Základem každého scénáře jsou hybné síly a seznam událostí, jejichž působení ovlivňuje vývoj ve sledované oblasti. Metoda scénářů zde byla využita v rámci explorativního přístupu k vytvoření alternativních scénářů možného budoucího bezpečnostního vývoje EU.

Sepsané scénáře nabízí různé pohledy na bezpečnostní vývoj EU z perspektivy politické integrace, hospodářského vývoje a vývoje bezprostředního bezpečnostního prostředí, horizontem všech tří scénářů je rok 2030. Následující tabulka (Tab. 7) obsahuje základní osnovu prognóz, která se skládá ze seznamu událostí.

Tab. 7. Srovnání alternativních scénářů [Zdroj: Vlastní].

Název scénáře	Evropa národních států	Eurasijská unie	Severoatlantické spolenectví
Seznam klíčových událostí	Vystoupení Spojeného království z EU	Setrvání Spojeného království v EU	Setrvání Spojeného království v EU
	Samostatnost Skotska	Uzavření smlouvy TTIP mezi EU a USA	Nasazení jednotek NATO v Pobaltí
	Nezvládnutá uprchlická vlna	Energetická krize	Autoritářský režim v Turecku
	Nárůst teroristických akcí a kriminality	Rozšíření EU o Černou Horu, Makedonii a Turecko	Turecká invaze do syrského Kurdistánu
	Vítězství krajně pravicových politických stran	Kurdské hnutí za větší nezávislost	Uprchlická krize v jižní a střední Evropě
	Vystoupení Francie z EU	Destabilizace východní Evropy	Švédsko a Finsko vstupují do NATO

7 DISKUZE VÝSLEDKŮ

Pro potřeby diskuze nad výsledky diplomové práce je vhodné si v krátkosti shrnout účel a dosažené výsledky. Výsledky práce jsou především tyto: zpracování přehledu prognostických metod, komparace bezpečnostních prognóz a vytvoření alternativních prognóz ve formě scénářů.

Přehled prognostických metod byl zpracován s ohledem na laickou veřejnost, stručně a věcně, což se neobešlo bez zobecnování jednotlivých postupů. Vybrané rozdělení na strukturální, univerzální a procesuální metody by proto mělo představovat ten nejvhodnější způsob sestavení přehledu. V literatuře lze totiž najít i alternativní dělení na metody kvalitativní a kvantitativní [2], které však může být matoucí, protože značná část metod využívá jak kvalitativních tak kvantitativních dat a postupů. Neznamená to však, že jeden nebo druhý způsob dělení je lepší, jedná se jen o výsledky rozdílných pohledů.

Komparace bezpečnostních prognóz je nejobsáhlejší částí práce, která je zaměřena především na analýzu dlouhodobých prognóz, sleduje vývoj v oblasti vnitřní i vnější bezpečnosti. Největší obtíž při srovnávání představovaly odlišnosti způsobené použitím rozdílných přístupů a metod při jejich tvorbě. Přesto však celkový obraz, který přináší závěrečné srovnání na první pohled možná nesourodých prognóz, obsahuje komplexní pohled na možný budoucí vývoj bezpečnostní situace EU.

Stěžejní výsledek práce představují alternativní prognózy možného bezpečnostního vývoje EU ve formě scénářů, které se snaží nastínit tři různé budoucnosti Evropy. Z hlediska zpracování bylo při tvorbě těchto prognóz využito explorativního přístupu, charakteristického domýšlením důsledků předem stanovených událostí a trendů. Scénáře byly zpracovány s dvojitým cílem, prvním je jejich informativní funkce, která má za úkol podat věrohodný popis budoucnosti a druhým pak funkce varovná, jejímž úkolem je upozornit na dopady vybraných trendů nebo událostí v budoucnosti, za předpokladu, že aktéři ovlivňující vývoj bezpečnostní situace se zachovají podle dosavadních zkušeností. Na výslednou podobu prognóz měly vliv zejména subjektivní vlivy, především specializace autora, časová představitost a schopnost holistického myšlení.

ZÁVĚR

Zkoumání budoucího bezpečnostního vývoje představuje komplexní problematiku, kterou se zabývá bezpečnostní futurologie. Z tohoto důvodu nabízí předkládaná diplomová práce východiska v podobě přehledu používaných prognostických metod, popisu aktuální bezpečnostní situace a rozboru významných dlouhodobých prognóz, které tuto obsáhlou oblast člení na tematické okruhy, s nimiž by se měl seznámit kdokoliv, kdo chce porozumět budoucímu bezpečnostnímu vývoji Evropské unie. Přehled prognostických metod je koncipován tak, aby nabízel stručnou charakteristiku, popis a postup metod a sloužil jako metodická pomůcka při vytváření prognóz.

Popis aktuální bezpečnostní situace nabízí detailní pohled na současný stav unie a jednotlivé hrozby vyplývající z vývoje bezpečnostního prostředí. Analýza dostupných oficiálních dokumentů, odborných článků a jiných zdrojů informací, pak vytváří rámec pro rozbor a srovnání vybraných dlouhodobých prognóz bezpečnostního vývoje pocházejících od subjektů státní správy, zpravodajských agentur, prognostických pracovišť a nezávislých prognostiků. Srovnání se nezaměřuje pouze na dění uvnitř Evropské unie ale klade také důraz na bezprostřední bezpečnostní okolí, které se významnou měrou podílí na vývoji v Evropě. Součástí práce a zároveň stěžejním výstupem jsou alternativní scénáře možného budoucího vývoje unie v horizontu do roku 2030, které nabízí pohled autora na budoucnost Evropské unie.

Scénář s názvem Evropa národních států sleduje budoucí vývoj EU z pohledu politické integrace mezi jednotlivými členskými státy, unie v něm čelí souběhu několika krizí, jejímž důsledkem je politické rozdělení a fragmentace unie. Druhý scénář s názvem Eurasijská unie popisuje vývoj z perspektivy hospodářského rozvoje. Prohloubení vztahů s USA umožňuje růst ekonomiky a vytváří tak vhodné prostředí pro další integraci členských států, z unie se stává světová ekonomická a politická velmoc. Třetí scénář s názvem Severoatlantické společenství sleduje vývoj z hlediska vývoje v bezprostředním bezpečnostním prostředí, pevný svazek mezi Evropou a USA pomáhá zajišťovat bezpečnost a obnovit obranyschopnost evropských armád.

Výstupy práce by měly posloužit především jako cenný zdroj informací, o možném budoucím bezpečnostním vývoji Evropské unie, určený ke studiu a podpoře rozhodování odpovědných osob.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] VALOUCH, Jan. *Bezpečnostní technologie, systémy a management V*. 1. vyd. ed. Luděk LUKÁŠ. Zlín: VeRBuM, 2015. ISBN 978-80-87500-67-5. *Prognostická metodologie*. s. 34-50.
- [2] BUŘITA, Ladislav. *Prognostické metody a jejich využití v resortu obrany*. In *Obrana a strategie* č. 1/2003. Brno. USS UO 2003. ISSN 1214-6463. s. 47-60.
- [3] POTŮČEK, Martin (ed.). *Manuál prognostických metod*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. 196 s. ISBN 80-86429-55-5.
- [4] Futures wheel. [obrázek].[online]. © 2009 [cit. 2016-02-10]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Futures_wheel_01.svg
- [5] *Foresight methodologies: workbook : training module 2*. Prague: Technology Centre of the Academy of sciences of the Czech Republic, 2003. ISBN 80-867-9404-0.
- [6] EICHLER, Jan. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. Praha: MO ČE, AVIS, 2006. 304 s. ISBN 80-7278-362-2.
- [7] *Informace o NATO*. *Natoaktual.cz: oficiální portál informačního centra o NATO* [online]. Ostrava: Jagello 2000 [cit. 2016-03-20]. Dostupné z: <http://www.natoaktual.cz/>
- [8] *Základní data o EU*. *Euroskop.cz: Věcně o Evropě* [online]. Praha: Odbor komunikace o evropských a institucionálních záležitostech, 2016 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/9021/sekce/zakladni-data-o-eu/>
- [9] *Interaktivní mapy EU* [obrázek]. [online]. 2016 [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/23/sekce/interaktivni-mapy-eu/>
- [10] EU, Rada Evropské unie. *Evropská bezpečnostní strategie: bezpečná Evropa v lepším světě*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2009. 43 s. ISBN 978-92-824-2416-2.
- [11] EU, Generální sekretariát Rady. *Strategie vnitřní bezpečnosti Evropské unie: směrem k evropskému modelu bezpečnosti*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2010. 31 s. ISBN 978-92-824-2674-6.
- [12] ČR, Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Bezpečnostní strategie České republiky*. Praha, 2015. 23 s. ISBN 978-80-7441-005-5.

- [13] CHALOUPSKÝ, Ladislav. Nový ruský způsob vedení války a Lotyšsko. *Vojenské rozhledy* [online]. Brno, 2014, 23 (3), 112 - 122 [cit. 2016-04-30]. ISSN 2336-2995. Dostupné z: <http://www.vojenskerozhledy.cz>
- [14] EICHLER, Jan. Černomořská dimenze války na Ukrajině. *Vojenské rozhledy* [online]. 2016, 25(1), 6-23 s. [cit. 2016-03-30]. DOI: 10.3849/1210-3292.25.2016.01.006-023. ISSN 12103292. Dostupné z: <http://www.vojenskerozhledy.cz/en/voj-rozhledy-vyhledavani/kategorie-clanku/cernomorska-dimenze-valky-na-ukrajine>
- [15] ERDBRINK, Thomas. Iran Tests More Missiles in Message to Israel and Biden. In: *The New York Times* [online]. New York: The New York Times Company, 2016 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: http://www.nytimes.com/2016/03/10/world/middleeast/irans-revolutionary-guards-stage-second-day-of-missile-tests.html?_r=2
- [16] V eurovolbách posílily euroskeptické strany, avšak drtivou většinu v Evropském parlamentě budou stále mít proevropské strany. *Britské listy* [online]. Praha, 2014 [cit. 2016-04-15]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/73358.html>
- [17] Stratfor. *Decade Forecast: 2015 – 2025* [online]. 2015-02-23, poslední revize 2015-02-23 [cit. 2016-03-04]. Dostupné z: <https://www.stratfor.com/forecast/decade-forecast-2015-2025>
- [18] A PUBLICATION OF THE NATIONAL INTELLIGENCE COUNCIL. *Global Trends 2030: Alternative worlds: a publication of the National Intelligence Council* [online]. c2012 [cit. 2016-04-03]. ISBN 978-1-929667-21-5. Dostupné z: http://www.dni.gov/files/documents/GlobalTrends_2030.pdf
- [19] KURAS, Benjamin. Historii tvoří černé labutě. In: *Aktuálně.cz* [online]. Praha, 2009 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://blog.aktualne.cz/blogy/benjamin-kuras.php?itemid=5576>
- [20] Supreme Allied Commander Transformation, Intelligence Sub-Division. *The Future Security Environment* [online]. 2007, [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.bits.de/NRANEU/nato-strategy/ACTFutureSecurityEnvironmentFirstEdition.pdf>
- [21] EUROPEAN COMMISSION, Directorate-General for Research. *The world in 2025: rising Asia and socio-ecological transition* [online]. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009 [cit. 2016-04-13]. 28 s. ISBN 978-92-79-12485-3.

- [22] FITOUSSI, Jean-Paul – LAURENT, Éloi. *Europe in 2040: three scenarios* [online]. 2009-07-21 [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: < <http://www.ofce.sciences-po.fr/pdf/dtravail/WP2009-21.pdf>>
- [23] Cohesion policy Frequently Asked Questions: 1. What is cohesion policy? *European Commission: Regional Policy* [online]. Brussels, 2014 [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/faq/#1
- [24] ŘIHÁČKOVÁ, Věra – WEISS, Tomáš. Současná situace a budoucí vývoj Evropy do roku 2020 s výhledem 2050. In *Hlavní aktéři vývoje bezpečnostní situace ve světě v horizontu 2020 s výhledem 2050: Sborník z workshopu k přípravě scénáře „Vývoj bezpečnostní situace ve světě, Evropě, ČR v horizontu roku 2020 s výhledem do roku 2050“* [online]. Praha, 2006 [cit. 2016-04-17]. s. 4-20. Dostupné z: < http://ceses.cuni.cz/CESES-74-version1-061115_sbornik.pdf>
- [25] BALABÁN, Miloš - KAŠÍK, Jakub - STEJSKAL, Libor - RAŠEK, Antonín. Tři scénáře o budoucnosti světa, EU, ČR. *The Science for Population Protection*. 2010, roč. 2, č. 2, s. 7-29. Dostupné také z: <<http://www.ceses.cuni.cz/CESES-175-version1-WEB.pdf>> ISSN 1803-635X.
- [26] TOFFLER, A., TOFFLEROVÁ, H. *Nová civilizace. Třetí vlna a její důsledky*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2001. 126 s. ISBN 80-86569-00-4.
- [27] TOFFLER, Alvin - TOFFLEROVÁ, Heidi. *Válka a antiválka: jak porozumět dnešnímu globálnímu chaosu*. 1. vyd. Praha: Dokořán a Argo, 2002, Litera (Dokořán). 303 s. ISBN 80-86569-116-0 (Dokořán). ISBN 80-7203-445-6 (Argo).
- [28] HUNTINGTON, Samuel, P. *Střet civilizací*. Praha: Rybka Publishers, 2001. 442.s. ISBN: 80-86182-49-5.
- [29] VOLNER, Štefan. *Geopolitika*. Bratislava: Iris, 2010. ISBN 978-80-89256-57-0. s. 495.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

EU Evropská unie.

NATO North Atlantic treaty organization.

ESS European security strategy.

NIC National Intelligence Council

USA United States of America

OPEC Organization of the Petroleum Exporting Countries

SBP Středisko bezpečnostní politiky

SEZNAM OBRÁZKŮ

<i>Obr. 1. Grafické zobrazení metody kolo budoucnosti [4], upravil Machula 2016.....</i>	<i>12</i>
<i>Obr. 2. Příklad využití metody stromu významnosti [Zdroj: Vlastní].</i>	<i>14</i>
<i>Obr. 3. Příklad postavení technologií při porovnávání parametrů jejich atraktivity a proveditelnosti [5], upravil Machula 2016.</i>	<i>18</i>
<i>Obr. 4. Grafické znázornění vztahu predátor – kořist [3], upravil Machula 2016. ...</i>	<i>19</i>
<i>Obr. 5. Matematické funkce: lineární (černá), cyklická (červená), exponenciální (modrá), parabolická (zelená), logistická křivka (fialová) [2], upravil Machula 2016.</i>	<i>29</i>
<i>Obr. 6. Mapa členských zemí Evropské unie [9], upravil Machula 2016.</i>	<i>39</i>

SEZNAM TABULEK

<i>Tab. 1. Příklad sestavené matice událostí [3].</i>	16
<i>Tab. 2. Srovnání strukturálních metod [Zdroj: Vlastní].</i>	20
<i>Tab. 3. Srovnání participativních metod z hlediska jejich rozsahu [3], upravil Machula 2016.</i>	25
<i>Tab. 4. Srovnání univerzálních metod. [Zdroj: Vlastní].</i>	27
<i>Tab. 5. Srovnání procesuálních metod [Zdroj: Vlastní].</i>	37
<i>Tab. 6. Přehled dlouhodobých prognóz.</i>	67
<i>Tab. 7. Srovnání alternativních scénářů [Zdroj: Vlastní].</i>	76